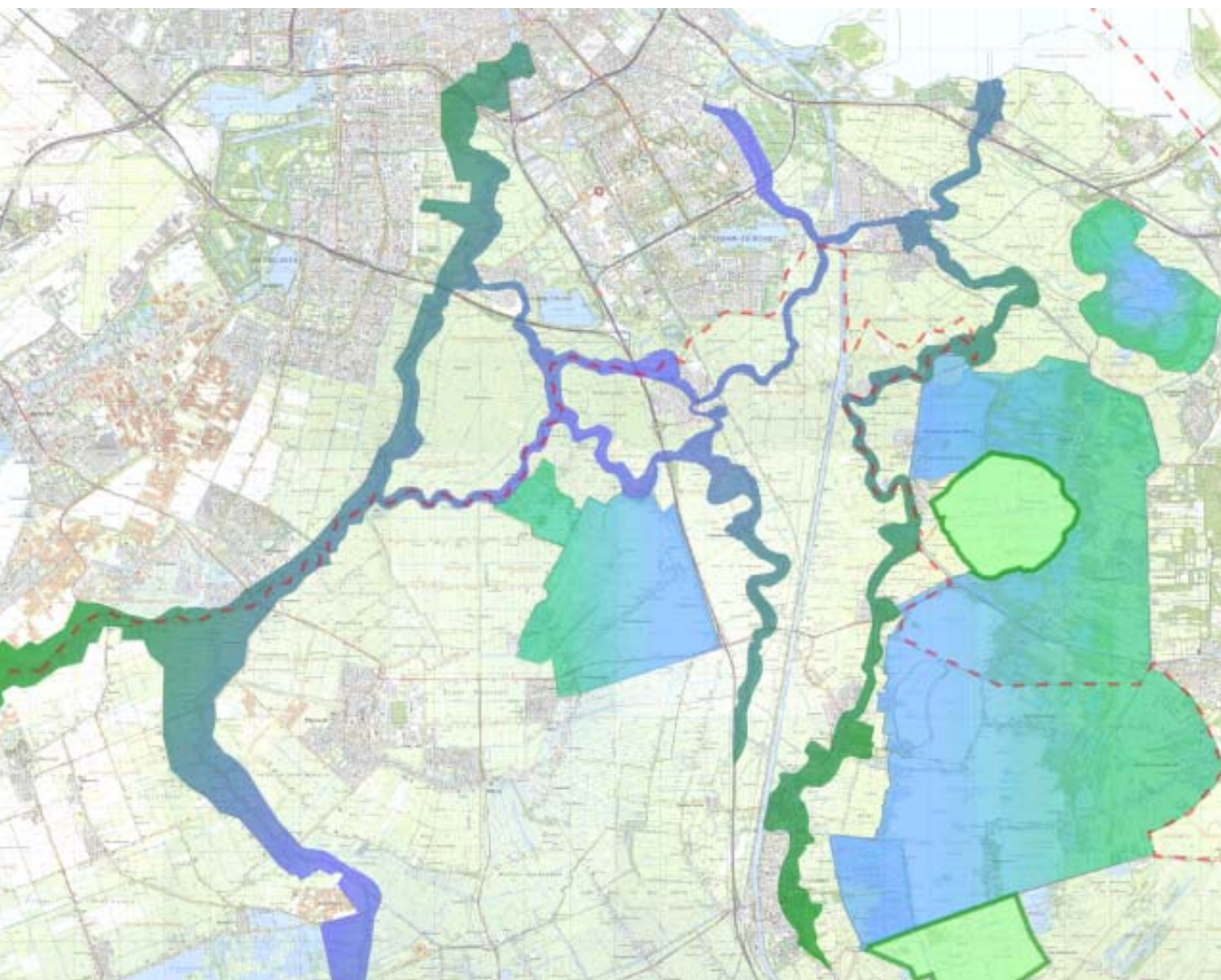

Belvédère bouwen Vecht- en Plassengebied

Studie in opdracht van de Vechtplassencommissie
naar de mogelijkheden van behoud door ontwikkeling
in het Vecht- en Plassengebied.

Amsterdam
juli 2002

Landscape Architects for SALE Stedebouw Architectuur Landschap Ecologie

Nieuwe Kerkstraat 119 1018 VJ Amsterdam 020-6244226 (t) 020-6244228 (f) www.la4sale.nl mail@la4sale.nl

Inhoudsopgave

Inleiding	<i>pag. 3</i>
Deelstudie Nieuw Vechts wonen	<i>pag. 11</i>
Deelstudie Het Horstermeer	<i>pag. 55</i>
Belvédère Bouwlocaties	<i>pag. 83</i>
Colofon	<i>pag. 90</i>

Interpretatie Belvédère opgave

Belvédère – strategie en doel

Belvedere maakt zich sterk voor cultuurhistorie. De strategie is behoud door ontwikkeling. Ons is gevraagd te onderzoeken hoe de strategie van Belvedere in de praktijk kan worden ingezet. Maar wat moet er eigenlijk behouden worden en wat valt er te ontwikkelen?

Behoud – cultuurhistorie en identiteit

Als ruimtelijk ontwerpers is behoud van cultuurhistorie voor ons geen doel op zich, maar hangt het nauw samen met identiteit: dat wat een gebied specifiek maakt. Cultuurhistorie geeft een gebied een fysieke en culturele gelaagdheid die wortelt in de tijd. Deze tijdsdiepte is voorwaarde voor het bestaan van identiteit. Hoe groter de tijdsdiepte, hoe krachtiger de identiteit. Identiteit maakt dat mensen aan een plek waarde hechten, zich er verbonden mee voelen, en daar is behoefte aan. Identiteit komt voor een wezenlijk deel voort uit de cultuurhistorie, maar gaat verder. Anders dan cultuurhistorie, die per definitie alleen door het verleden bestaat, wordt identiteit vooral in het heden bepaald en heeft het een toekomst. Waar ontwikkeling voor cultuurhistorie een mogelijkheid kan bieden voor behoud, is het voor identiteit een voorwaarde voor voortbestaan. Met andere woorden: zonder ontwikkeling van nieuwe cultuur(historie) is behoud van identiteit onmogelijk. Behoud *door* ontwikkeling betekent dus vooral ook behoud *van* ontwikkeling.

Ontwikkeling – belvédère en wonen

Wonen is een van de belangrijkste identiteitsbepalende factoren in het landschap. Mede dankzij de dorpen, landgoederen, boerderijen en villa's met hun tuinen, rode beuken, oprijlanen en geriefbosjes krijgen landschappen een identiteit. Paradoxaal genoeg zijn het juist de nieuwe woningen die de identiteit van veel landschappen de afgelopen vijftig jaar hebben aangetast.

De honderdduizenden woningen die voor de komende tien jaar in Nederland op de agenda staan maken woningontwikkeling tot hoofdrolspeler in de landschapsontwikkeling. De grootste winst voor Belvedere ligt dus in de benadering van de toekomstige woningbouwopgave. Hoe, waar en in welke vorm nieuwe woningen worden ontwikkeld zal bepalen of de (cultuurhistorische) identiteit van het landschap wordt behouden of afgebroken.

De opgave die we ons in dit project dan ook hebben gesteld is het 'belvederiseren' van het woningbouwprogramma. Het behoud van identiteit is het doel. De ontwikkeling van fysieke en culturele gelaagdheid, cultuurhistorie, is daartoe een middel.

Opzet Belvédère project

Ruggegraat - Veenrivieren en Plassen

De identiteit van het Vecht- en Plassengebied wordt grotendeels gedragen door de woonmilieus en de recreatiemogelijkheden. Het is een woonlandschap dat zo mooi is dat elke vorm van er doorheen bewegen op zich al recreatie is. De ruggegraat waarlangs het wonen zich heeft ontwikkeld is het watersysteem. Dit systeem bestaat uit twee families, de veenrivieren en de plassen. Beide families hebben een cultuurhistorie met een eigen ontwikkelingsdynamiek. Behoud van identiteit vraagt om ontwikkelingen die daarop aansluiten.

Dynamiek - Landschapsgroei en Landschapsbouw

De veenrivieren danken hun kwaliteit aan langzame individuele groei. De Vecht is hierin het meest ontwikkeld. Gestaag werden de oevers steeds meer bewoond. Na de kastelen en boerderijen kwamen de landgoederen en buitens en later de villa's. Kleinschalige ontwikkelingen hebben dit landschap laten groeien in zijn identiteit. De veenrivieren bieden cultuurhistorisch gezien dus de meeste aanleiding voor kleinschalige geleide ontwikkelingen.

De plassen en hun antagonisten de droogmakerijen zijn in de loop van de tijd vaak planmatig en in korte tijd drastisch getransformeerd; land werd vergraven tot water, water werd drooggemalen tot land en later soms weer onder water gezet. Deze gebouwde landschappen die van zichzelf al een hoge dynamiek kennen bieden cultuurhistorisch gezien de meeste aanleiding voor grootschalige abrupte ontwikkelingen.

Studies – Vecht en Horstermeer

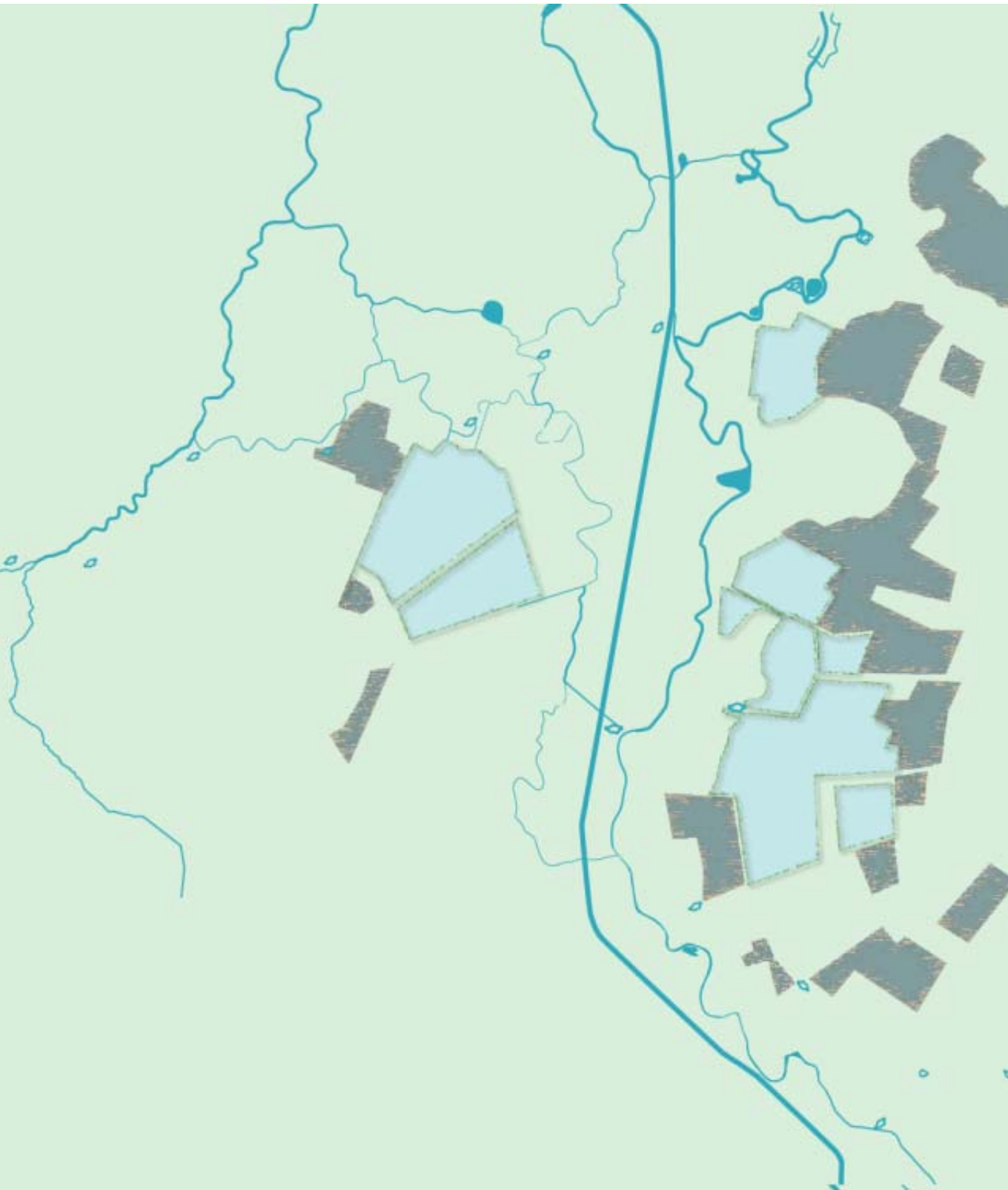
In dit project is in twee deelstudies onderzocht hoe woningbouwontwikkeling in het Vecht- en Plassengebied kan leiden tot behoud van identiteit.

“*Nieuw Vechts wonen*” laat zien hoe door kleinschalig woningbouw langs de Vecht het ‘Vechtse’ kan worden uitgebreid.

“*Het Horstermeer*” laat zien hoe door grootschalige planning van woningen in de Horstermeer het ‘Plassense’ kan worden uitgebreid.

Toekomst – Belvédère Bouwlokaties

In de kaart met “*Belvedere Bouwlokaties*” worden de resultaten van de twee deelstudies geëxtrapoleerd naar de andere rivieren en plassen en het Amsterdam-Rijnkanaal. Hiermee wordt richting gegeven aan de Belvédèrisering van het totale woningbouwprogramma voor de regio.

ruggegraat van ontwikkeling: de familie van veenrivieren en de familie van plassen en droogmakerijen

Nieuw Vechts Wonen - motivatie

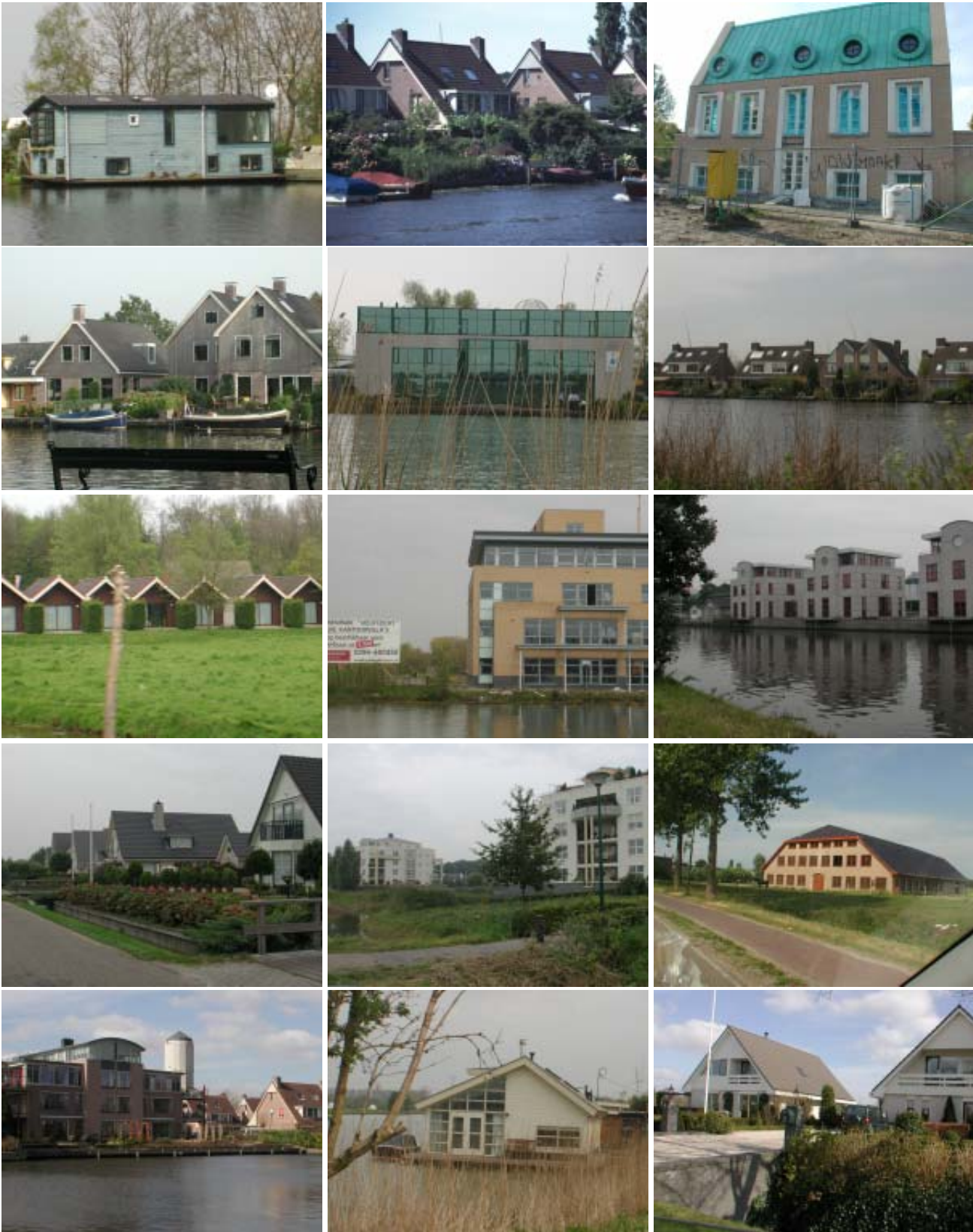

De Vecht is in de afgelopen eeuwen van een simpele veenrivier uitgegroeid tot een prachtige lustwarande met romantische landgoederen, luxe villa's, oude boerderijen en rijke beplanting. Een groene oase middenin het dynamische stedelijk gebied tussen Amsterdam en Utrecht. Behalve in Utrecht zijn er geen grote stedelijke ontwikkelingen langs de Vecht zelf, maar toch breiden de dorpen steeds een beetje verder uit met woonwijken en bedrijventerreintjes. Ook worden regelmatig hier en daar langs de rivier nieuwe woningen gebouwd. Er bestaat veel afkeer tegen nieuwe ontwikkelingen: Nieuwbouw tast het karakter van de rivier aan..... De 'cultuurhistorische kwaliteiten' gaan verloren.... Nieuwe woonwijken bederven het afwisselende Vechtbeeld.... Dikke villa's persen zich tussen de landgoederen en boerderijen... Woonboten bezetten de oevers en onttrekken het zicht aan de rivier...

Maar er moet gewoond worden langs de Vecht. De dorpen hebben een bescheiden groei nodig om de 'eigen bevolkingsaanwas' op te vangen en hun voorzieningen op peil te houden. Veel mensen van buiten willen graag langs of op de Vecht wonen. De cultuurhistorie van het ontwikkelen van bijzondere woonvormen langs de rivier heeft ervoor gezorgd dat de Vecht in haar identiteit gegroeid is.

De vraag is hoe er in deze tijd gebouwd kan worden, zodat het Vechtse behouden blijft.

Er is behoefte aan inzicht in wat Vechts is en aan een daarop gebaseerd instrumentarium dat individuele ontwikkelingen in een gemeenschappelijke richting leidt. In de studie Nieuw Vechts Wonen gaan we daarnaar op zoek.

nieuwbouw langs de vecht in de afgelopen 20 jaar

Het Horstermeer - motivatie

In het Vecht- en Plassengebied zijn het wonen en het water van oudsher sterk op elkaar betrokken. Het water werkt als een magneet voor woningontwikkeling. Bouwen met, aan en op het water is specifiek voor dit gebied, waarin de woonvormen als landschappelijk element het beeld en de sfeer bepalen.

De woonwijken die de afgelopen decennia als gevolg van het verplichte 'compacte bouwen' aan bestaande kernen zijn geplakt hebben geen directe relatie meer met het waterlandschap. Ze profiteren van hun ligging in het landschap, maar dragen er niets aan bij. Het maakt niet uit of de woningen in het gebied verspreid worden in kleine wijpjes of in één grote woonwijk, zoals gepland in de Bloemendaler polder, het is een keuze tussen twee kwaden, overall een beetje aantasten of op één plek heel veel. Dit is een strategie van 'behoud door opoffering'.

Het probleem is vooral dat er in woonwijken gebouwd wordt. De woonwijk is per definitie geen landschappelijk element en kan daarom ook geen bijdrage leveren aan de identiteit in dit gebied.

Het woningbouwprogramma moet ingezet worden om gebiedsspecifiek te bouwen en nieuwe cultuurhistorie te maken; dat is een strategie van behoud door ontwikkeling. Grootschalige woningbouw moet grootschalige landschapsbouw in het Plassengebied zijn.

Er is sprake van dat de Horstermeer weer onder water gezet wordt. Hiermee ontstaat een zeer geschikte locatie om woningen op grote schaal en in korte tijd gebiedsspecifiek, dat wil zeggen met het water, aan het water, op het water, te ontwikkelen.

In de studie Het Horstermeer hebben we onderzocht hoe met een groot woonprogramma en het onder water zetten van De Horstermeer aan het nieuwe plassenlandschap gebouwd kan worden.

Nieuwe woonwijken in het Vecht en Plassengebied hebben geen gebiedsidentiteit, geen relatie met het water en het landschap. Wonen in een nieuwbouwwijk aan de Vecht is hetzelfde als wonen in een nieuwbouwwijk in Hengelo of Heerhugowaard.

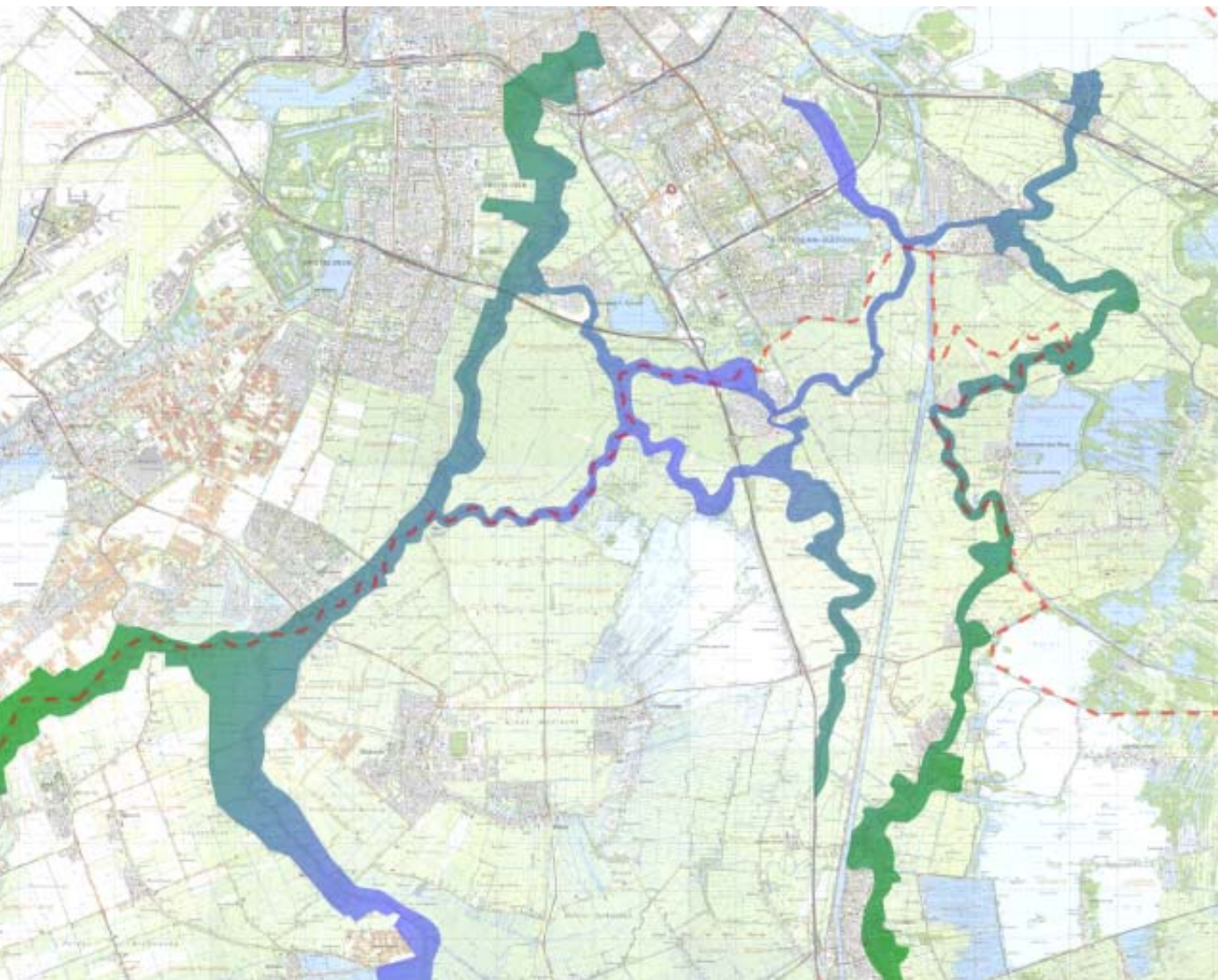
De nieuwe woonwijken souperen grote stukken van het landelijke gebied op, maar leveren er geen bijdrage aan. Woonwijken zijn geen landschappelijke elementen, zoals lintdorpen, landgoederen en boerderijen dat wel zijn.

Pal naast het kasteelpark van Nijenrode wordt aan de Vecht een klein wijkje ontwikkeld. Het stedenbouwkundig plan reageert niet op de bijzondere omgeving. De ‘nieuwe’ architectuur heeft eerder een Haagse sfeer dan een Vechtse.

Nieuw Vechts wonen

Hoe cultuurhistorische waarden kunnen worden ingezet als geleiders voor landschapsgroei.

Het Vechtlandschap - compositie van korrels

Korrels

huizen
boerderijen
buitens
landgoederen
woonboten
incidenten

Het landschap van de Vecht wordt gemaakt door het samenspel van gebouwen en hun buitenruimte. Huizen met hun tuinen, boerderijen met hun erven, buitens met hun parken en landgoederen met hun bosschages dragen de identiteit van de Vecht. Het geheel van het individuele gebouw en zijn buitenruimte noemen we de 'korrel'. De buitenruimte bepaalt in hoge mate de sfeer en de kleur van de korrel en daarmee de verschijningsvorm en de identiteit van het landschap.

Zo is het zuidelijk deel van de Vecht bijna helemaal gevuld met landgoederen- en buitenplaatskorrels, waardoor een romantische en weelderig groene parkwereld is ontstaan. Het noordelijk deel van de Vecht is vooral gevuld met boerderijkorrels die ruimte open laten voor zicht op het achterliggende veenland een weidse en boerse landelijke wereld ontstaan. Het vechtlandschap in het zuiden is smaller en dichter, in het noorden breder en leger.

De noordelijke Vecht

De zuidelijke Vecht

De Vecht en haar korrels uit de topografische kaart gesneden, dik in het zuiden en dun in het noorden.

De Vecht en haar korrels met het vanaf de rivier beleefbare achterland uit de topografische kaart gesneden, een breed Vechtlandschap in het noorden, een smal in het zuiden.

Korrels - kenmerken

Kenmerken

oriëntatie
kaveloppervlak
oeverbreedte
bebouwingspercentage
beplanting
bebouwing

Elke Vechtse korrel heeft een aantal duidelijke kenmerken die de samenhang tussen gebouw en buitenruimte en de relatie met het landschap definiëren.

oriëntatie - de gerichtheid op de Vecht, ontsluiting via de weg, het gezicht naar de oever, de relatie met het achterland. Woonboten hebben een enkelzijdige oriëntatie, landgoederen en boerderijen een dubbele.

kaveloppervlak - de oppervlakte van de groene voet. De huizenkorrel heeft de kleinste kavel, de landgoedkorrel de grootste.

oeverbreedte - de breedte die een korrel aan de Vechtoever beslaat.

De landgoed- en buitenplaatskorrels hebben een relatief veel groter aandeel in het Vechtlandschap.

bebouwingspercentage - de verhouding tussen bebouwing en groene voet.

Een groot gebouw heeft een in verhouding veel grotere groene voet dan een klein gebouw. Hierdoor hebben de grootste korrels het kleinste bebouwingspercentage.

beplanting - typologie van de buitenruimte.

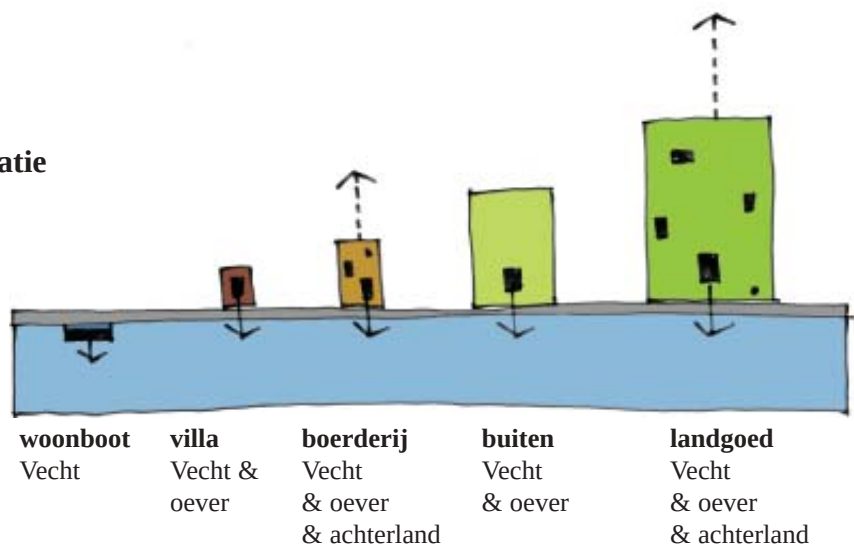
Een villatuin met coniferen creëert een ander beeld dan een boerenerf met leilindes of een park met rode beuken.

bebouwing - typologie van de gebouwen.

Een villa kan allerlei vormen aannemen maar is een eengezinshuis, een buitenplaats heeft bepaalde typische eigenschappen, is veel groter en vaak van oorsprong een meergezinshuis. Een landgoed heeft zelfs meerdere woningen in één korrel.

Veel korrels zijn in de loop der tijd van inhoud veranderd. Boerderijen verloren hun agrarische functie en kregen een woonbestemming, buitenplaatsen werden gesplitst in afzonderlijke woningen, op landgoederen werden extra woningen bijgebouwd. Dit soort veranderingen zullen blijven plaatsvinden. Inzicht in de korrelkenmerken geeft handreikingen om in dit continue proces de korrels hun eigenheid te laten behouden. Het biedt daarnaast aanknopingspunten om nieuwe woningen in een Vechtse (korrel)vorm te ontwikkelen.

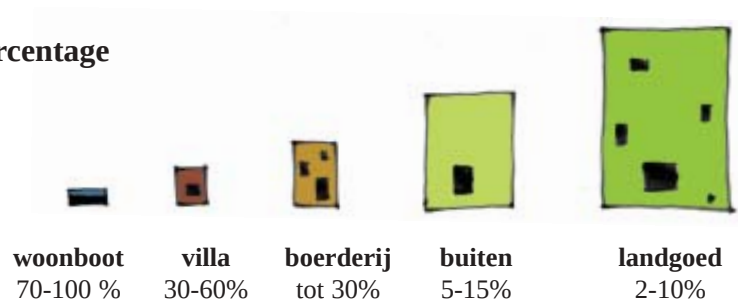
korrel - oriëntatie

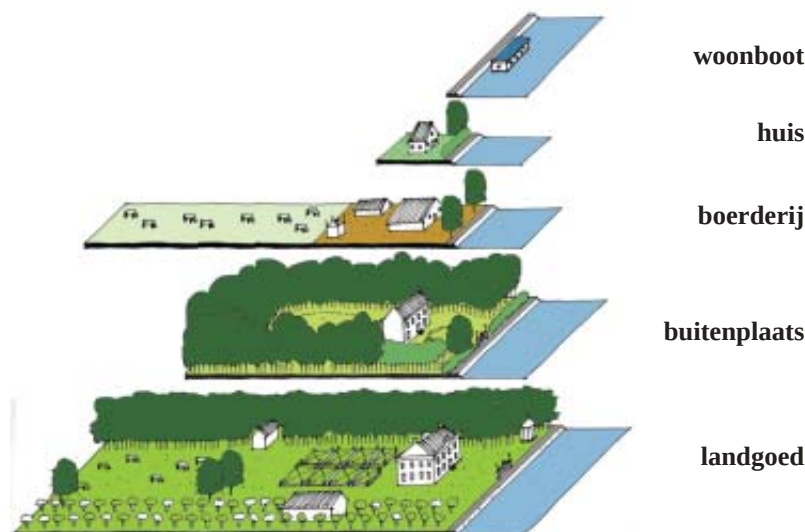
korrel - oeverbreedte

korrel - bebouwingspercentage

korrel - beplanting

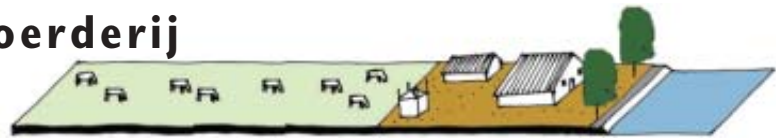
Korrel - huis

De huizen richten zich op de Vecht en zijn ontsloten via de aanliggende weg, dit levert soms een dubbele oriëntatie op, ze hebben een kleine kavel waarvan 30-60% is bebouwd, de woningen zijn klein tot middelgroot, altijd in een-gezinsvorm en hebben een rijke (over)tuin aan de Vecht.

Korrel - boerderij

Boerderijen zijn altijd gelegen aan de weg langs de Vecht, ze richten zich zowel naar de weg als naar het achterliggende land waar ze een functionele relatie mee hebben, ze hebben een groot erf waarvan tot 30% is bebouwd met een woonhuis en verschillende (utilitaire) gebouwen, de gebouwen zijn middelgroot, de erven zijn rijk beplant met grote bomen, de ligging is vrij en landelijk.

Korrel - buiten

De buitens zijn altijd gericht op de Vecht en op de weg, ze kunnen dus tweezijdig georiënteerd zijn, ze hebben soms theekoepels aan het water en theatrale hekken naar de weg, ze hebben een grote kavel waarvan slechts een klein deel, tot 15%, is bebouwd, soms met een meergezinshuis, vaak ook met kleinere utilitaire bijgebouwen zoals een koetshuis en een oranjerie, het hoofdhuis heeft een groot volume, de gebouwen zijn omgeven door een wellustig park met grote bomen en liggen vrij.

Korrel - landgoed

De landgoederen richten zich op de Vecht en op de weg. Ze hebben theekoeplets en (over)tuinen aan het water, hekken en oprijlanen naar de weg. Ze hebben tevens een (historische) relatie met het achterland, het land van het goed, ze hebben een heel groot kaveloppervlak waarvan slechts een zeer klein percentage is bebouwd, 2-10%, naast de utilitaire bijgebouwen zijn er vaak meerdere woonhuizen zoals een pachterswoning, tuinmanswoning, portierswoning, het hoofdgebouw heeft een groot volume, het geheel is omgeven door een park met grote bomen, landerijen, bossen of natuurgebieden die tot ver in het achterland steken.

Korrel - woonboot

Woonboten zijn drijvende korrels die eenzijdig op de Vecht gericht zijn en zich afkeren van de weg, ze hebben geen groene voet, het kleine platte en vaak smalle volume biedt plek aan weinig mensen, de korrels hebben geen beplantingskenmerken.

Korrel - incident

Er zijn ook bebouwingskorrels die weliswaar Vechts zijn of anderszins bijzonder, maar zo weinig voorkomen dat ze als incidenten beschouwd worden. Sommige hebben een woonfunctie, andere zijn daarvoor wellicht geschikt te maken. Maar omdat ze juist aan hun uniciteit hun waarde ontleen zijn ze als type onbruikbaar voor woningontwikkeling langs de Vecht.

Het Vechtdorp

Op strategische plekken langs de Vecht, bij bruggen over de rivier, bij kastelen of militaire verdedigingswerken, zijn kleine dorpen ontstaan. Deze dorpen zijn geen Vechtse korrels, maar wel een typisch Vechtse woonvorm die als herkenbaar geheel een rol speelt in het landschap.

Het dorp bestaat voornamelijk uit huizen en die zijn gevarieerd in stijl en van hoge welstand. Waar de Vechtse woonkorrels landelijk ruim en weelderig groen zijn, is het bijzondere van de Vechtdorpen dat ze juist heel compact, dicht en stenig zijn. De straten zijn smal en samen met een enkele openbare overtuin of hofje vaak de enige openbare ruimte. Dit contrast in woonmilieu is typisch voor de Vecht.

De woonwijken die aan veel kernen zijn gegroeid bieden noch de landelijke ruimte van de Vechtse korrels, noch de stenige compactheid van de Vechtse dorpen.

Vechtdorpen Maarssen en Oud-Zuilen

waterfront

straatfront

kernkracht

supercompact

‘nieuw’ dorp

collectief hof

Architectuur

Vechtse architectuur is vooral eclectisch. De Vecht kent vele stijlen. Het Vechtse is niet gestoeld op traditioneel bouwen, maar op durven bouwen. Het particulier opdrachtgeverschap is de belangrijkste traditie.

Vechts is vooral verzorgd, met aandacht voor detail, mooie materialen en goed onderhoud. Iedereen doet zijn uiterste best voor een hoge welstand. Het elkaar naar de kroon steken is hier gepast.

Het Vechtse is geen stijl, maar een manier van doen.

De architectuur is vrij, maar de welstandseis is hoog.

Groene voet

Diezelfde manier van doen geldt voor de groene voet van de korrels. Een belangrijke rol in de Vechtse welstand spelen de kleine dingen. Een keurig aangeharkt overtuintje, een mooi tuinhek, een blinkende theekoepel, een prachtig gekrulde toegangspoort, een luxe bootje aan de waterkant, een ornamentaal steigerhek, vormsnoei in de tuin, een bloemenborder langs de weg, hortensia's langs de waterkant en zelfs snoeihout dat mooi wordt opgestapeld.

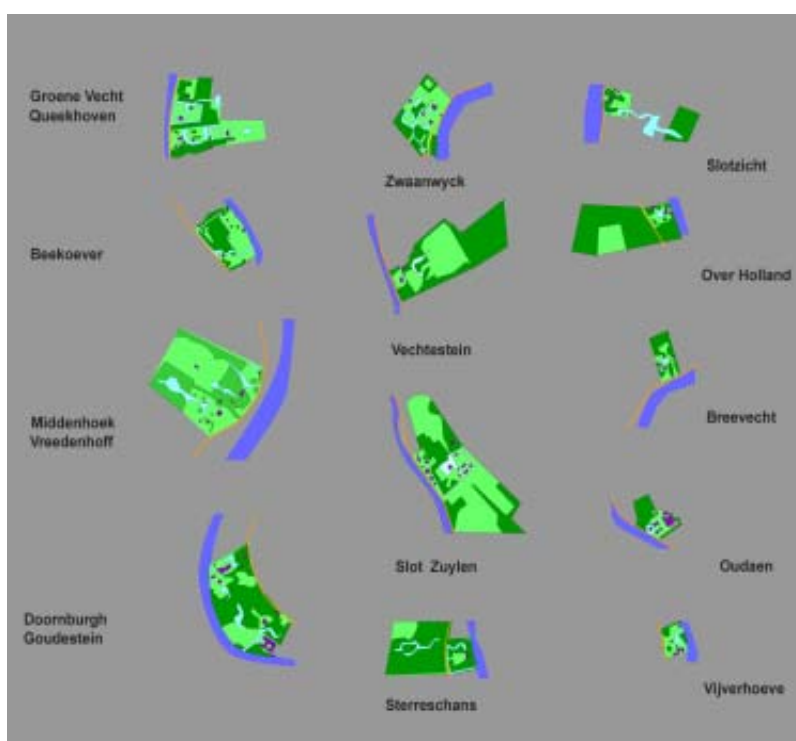
De trots, liefde en soms ook competitie waarmee particulieren uit eigen beweging de buitenruimte verzorgen maken de Vechtse welstand compleet.

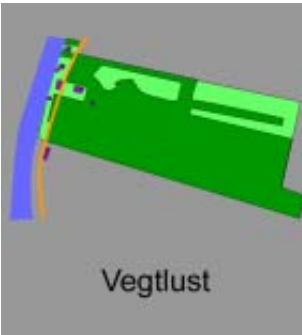

Ensembles

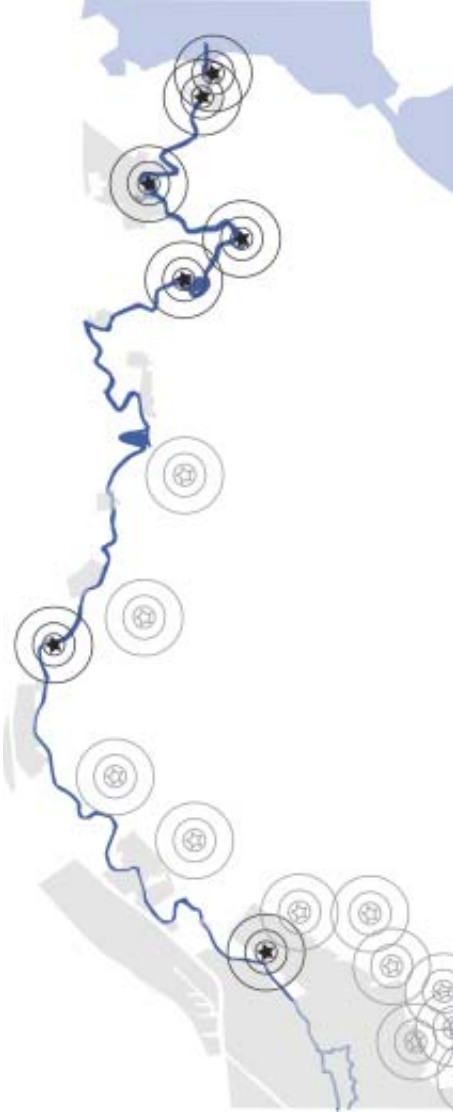
Het summum van woonwelstand is het Vechtse ensemble. Op de landgoederen en buitenplaatsen staan combinaties van verschillende gebouwen die bij elkaar horen. Soms sluiten de gebouwen in materiaal en architectuur zo mooi op elkaar aan en staan ze in zo'n sterke relatie tot elkaar en de groene voet, dat ze een ensemble vormen. Dit is een landschap op zichzelf binnen één korrel.

Zwaanwyck is zo'n ensemble. Hier huizen 15 adressen in één buitenplaats. Het hoofdgebouw is verdeeld in prachtige appartementen en de bijgebouwen in grotere en kleinere grondgebonden woningen. Ieder heeft zijn privé woning, maar deelt de status van het buiten. Het buiten blijft als grote korrel bijdragen aan het Vechtlandschap, terwijl er toch wordt voorzien in de behoefte om in kleinere units te wonen. Tussen de overwegend privé korrels van de Vecht is dit een woonvorm die ook een collectief biedt. Een kwaliteit waar een enorme vraag naar is.

Hollandse waterlinie

Ook op sommige andere plekken ontstaat een sterke samenhang tussen verschillende gebouwen: alle gebouwen zijn van hout.. Hier ontmoet de Vecht een andere grote structuur: de militaire werken van de Hollandse Waterlinie en de Stelling van Amsterdam. Door een bepaling in de Kringwet mochten binnen de schootsvelden van de forten alleen houten gebouwen worden neergezet, zodat deze in geval van nood snel konden worden afgebroken.

De overlapping van beide structuren geeft een kruising van de afzonderlijke cultuurhistorische ontwikkelingslijnen met een ‘verkleuring’ van de korrels als gevolg.

Nieuwe korrels - een testcase

Het meest omstreden nieuwe gebouw langs de Vecht is de woning van De Jager ontworpen door Michael Graves. Deze woning heeft de gemoederen zo verhit dat de gevel is beklad met de kreet ‘wansmaak’. Maar getuigt het gebouw van wansmaak of is het eigenlijk wel Vechts?

We hebben het gebouw als testcase opgepakt en het afgezet tegen bestaande Vechtse gebouwen.

Ons uitgangspunt is niet of het gebouw mooi of lelijk is, maar of het Vechts of niet-Vechts is, of het bijdraagt aan de Vechtse identiteit.

Wansmaak?

waarom dit niet?

en dit ook niet?

volstaat de naam soms?

Oud(erwets) Vechts?

Engels Vechts?

Slangevecht

aan de Amstel?

Tussen de identiteitsloze urban villa's en historiserende kopieën die de afgelopen vijftig jaar zijn neergezet is het gebouw van Graves en De Jager een verademing. Zij zijn de enige die het gedurfd hebben en erin geslaagd zijn om een modern Vechts gebouw te ontwikkelen. Door kenmerken uit de omgeving te vertalen, met aandacht voor detail en de mooiste materialen te gebruiken is dit een zeldzaam voorbeeld van innovatie gebaseerd op traditie.

De omvang en de typologie van het gebouw vragen wel om een grotere en vooral bredere groene voet dan er op de oppervlakte van de kavel gerealiseerd kan worden. Het gebouw is in feite een buitenplaats in de korrel van een villa. De ergernis over de architectuur van het gebouw is niet terecht. Het gebouw is zeer Vechts, maar gebouw en groene voet vormen geen Vechtse korrel.

...heel Vechts...

...wansmaak!....

...wansmaak?....

...wat is er dan mis?...

...men zegt: het is te groot en staat te dicht op het water...

...maar het is kleiner als het op dezelfde plek staat...

...men zegt: het is patserig...

...maar vergeleken met anderen eerder te sober...

...eigenlijk heeft het de typologie van het Vechtse huis...

...is het daarvoor dan te groot?....

...nee kijk maar, ook in vijf met accent in 't midden...

...maar het is dubbel!...

...niks nieuws, echt Vechts...

...is het dan de kleur?....

...nee, 't valt minder op maar is ook saaier...

...en zo is het zelfs lelijk...

...dat groene dak te modern?...

...dit landgoed ging voor....

...wansmaak?...

...was het Graves maar drie keer geweest in Weesp...

...wat dan?....

...met een groene voet...

...is de Vecht weer een parel rijker.

Samenspel van de korrels

Samenspel

zonering
ritme
repetitie
verhouding

Het samenspel van de korrels maakt de compositie van de Vecht. Hierbij speelt een aantal aspecten een rol:

- de zones waarin de korrel zich bevinden
- het ritme van de korrels
- de repetitie van de korrels
- de verhouding in aantallen korrels

zonering: kenmerkend voor de Vechtse korrels is de bandbreedte die de bebouwingen met erf of tuin aan de Vecht innemen. Elke korrel bevindt zich in een eigen zone met eigen oriëntatie en eigen dimensionering.

ritme: de afwisseling van kleine huisjes, vrijstaande boerderijen, grote landgoederen en open zichten. Soms zijn de ritmes monotoon, en worden steeds dezelfde korrels herhaald, dan weer mengen andere korrels zich in het spel en wordt het ritme complexer.

repetitie: aan de Vecht is geen korrel hetzelfde. Ook al worden dezelfde korrels steeds herhaald er ontstaat nooit een eentonigheid.

verhouding: de verhouding tussen de vele kleine korrels en de weinige grote korrels bepaalt het beeld. Die verhouding is veranderlijk en kan uit balans raken.

samenspel van korrels
in het noordelijke Vechtlandschap

samenspel van korrels
in het zuidelijke Vechtlandschap

Samenspel - zonering

Tracé Weesp-Nigtevecht

Voor twee delen van de Vecht is de ligging en dimensionering van de korrels ten opzichte van de rivier onderzocht. Er is een tracé in het noordelijk deel van de Vecht genomen, representatief voor de ‘landelijke Vecht’, en een tracé in het zuidelijk deel, dat alle kenmerken van de ‘weelderige Vecht’ in zich heeft.

Het blijkt dat in beide tracees alle korrels consequent binnen een bepaalde zone blijven.

Er zijn vier zones te onderscheiden:

De Huizenzone met een bandbreedte van 50 m, direct langs het water of de weg langs het water gelegen.

De Boerderijzone met een bandbreedte van 100 m, direct aan de weg langs de rivier gelegen, er zijn geen boerderijen die direct aan het water liggen, omdat de boerderij altijd een relatie heeft met het erachterliggende open land.

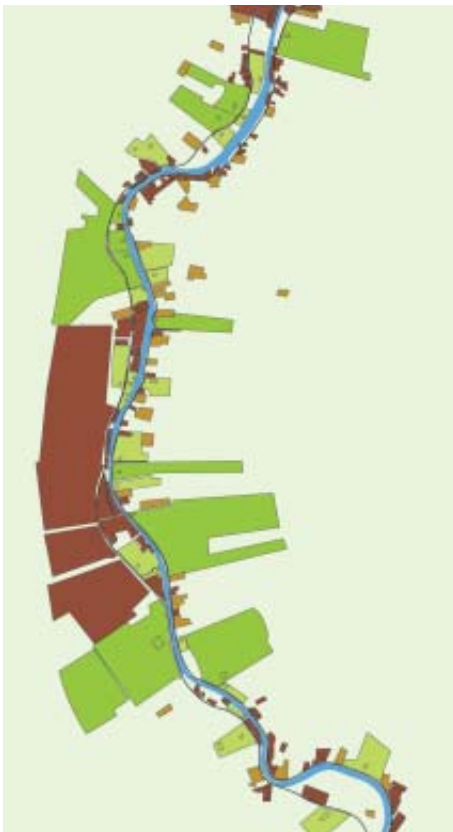
De Buitenplaatszone met een bandbreedte van 300 m, direct aan het water of de weg langs het water gelegen, omgeven door groen park.

De Landgoederenzone met een bandbreedte van 1000 m, direct aan het water of de weg langs het water gelegen, omgeven door een groen park en landerijen of bosaanplant.

Opvallend is dat deze zonering van korrels exact hetzelfde is voor beide tracees. Het verschil tussen het noordelijke en zuidelijke Vechtlandschap ontstaat dus niet omdat bijvoorbeeld de buitenplaatsen in het noorden kleiner zijn en de boerderijen groter, want de korrels zijn gelijk.

De zones bepalen het type korrel dat ontwikkeld kan worden. Ze gelden voor de hele Vecht.

Dit maakt zonering tot een bruikbaar instrument voor de ontwikkeling van nieuwe korrels.

Tracé Loenen-Maarssen

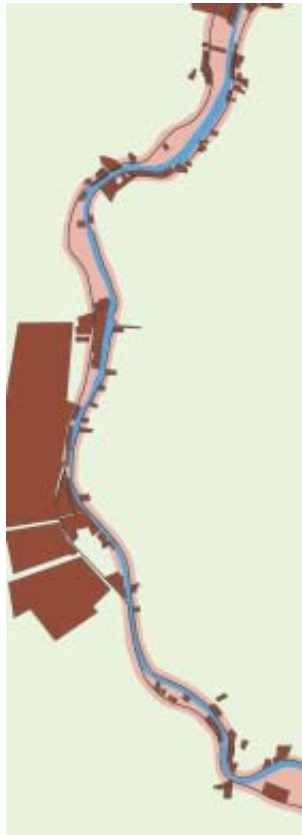
Huizen
zone 50 m

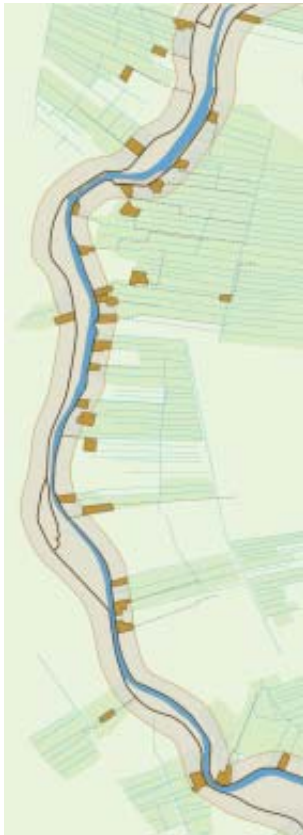
Boerderijen
zone 100 m

Buitens
zone 300 m

Huizen
zone 50 m

Boerderijen
zone 100 m

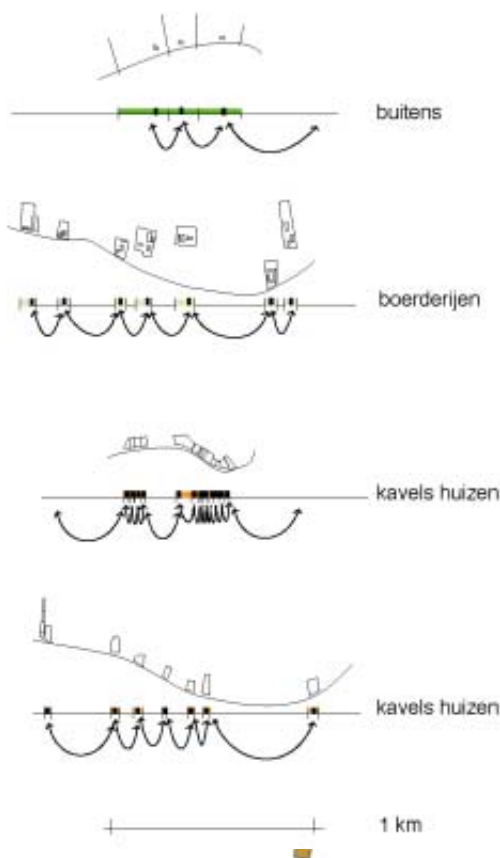

Buitens
zone 300 m

Landgoederen
zone 1000 m

Samenspel - ritme

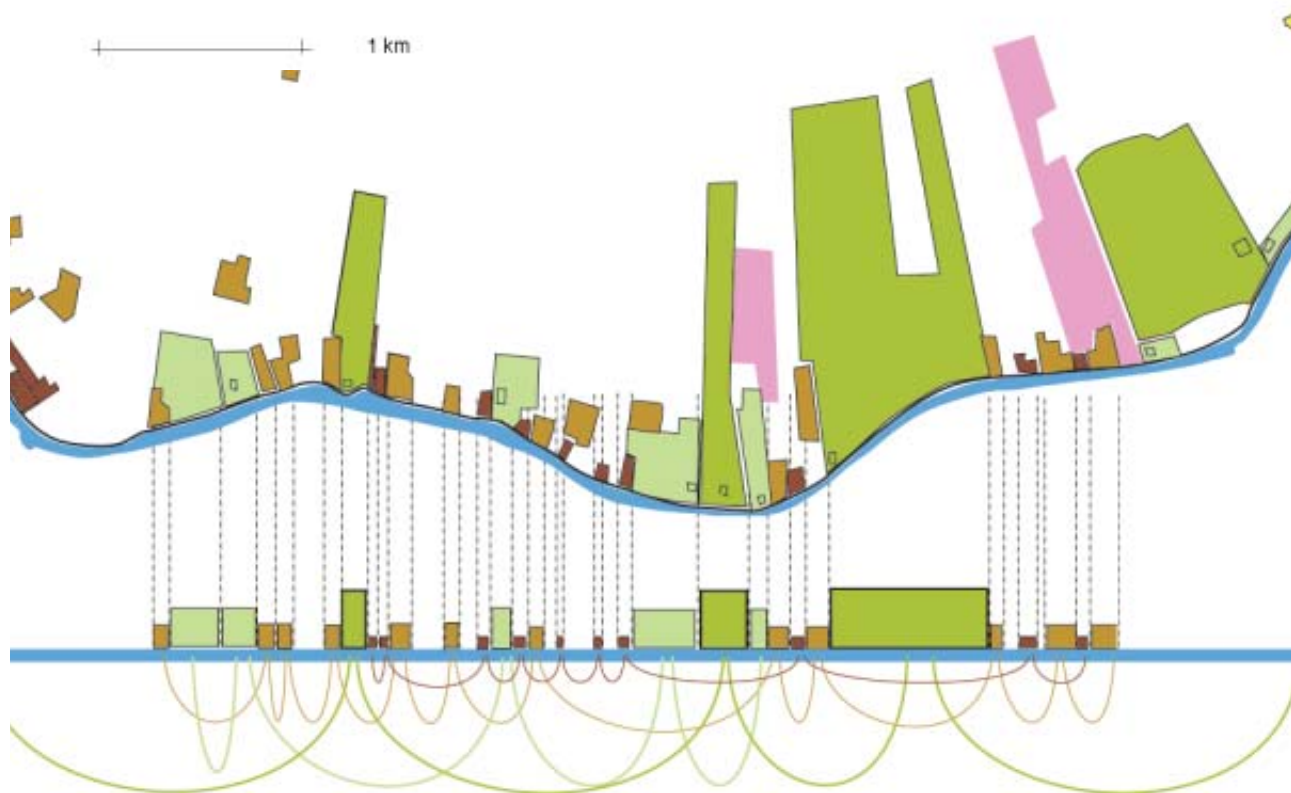

De korrels langs de Vecht maken samen verschillende ritmes.

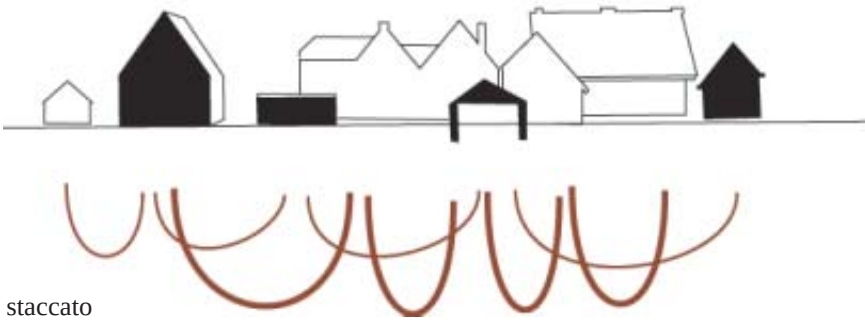
In het zuidelijk deel van de Vecht vormt het samenspel van landgoederen, boerderijen en huizen de meest complexe ritmiek. Soms vormen huizenkorrels dicht op elkaar een krachtig staccato. In het noordelijk deel klinkt over lange stukken een legato van boerderijen met de ruimte van de polder ertussen.

De ritmiek van de korrels maken van de Vecht een symphonie.

Nieuwe ontwikkelingen moeten daarin meespelen.

platte projectie van de korrels op ooghoogte: de Vechtsymphonie

staccato

legato

Samenspel - repetitie

Bij nieuwbouw zijn vaak alle huizen die gebouwd worden hetzelfde. Dezelfde grootte, dezelfde kappen, hetzelfde materiaalgebruik, dezelfde stijl. Deze letterlijke herhaling is 'onvechts'.

De korrels langs de Vecht zijn allemaal verschillend. Niet één gebouw is gelijk.

Wanneer ze dezelfde kaprichting hebben, dan hebben ze wel verschillende kappen. Wanneer ze dezelfde materialen gebruiken, hebben ze wel een andere toepassing.

Drie buitenplaatsen naast elkaar hebben zich door een verschillende architectuur juist van elkaar proberen te onderscheiden.

Deze herhaling van verschil is de Vechtse repetitie. Bij alle nieuwbouw zou de welstand hierop toe moeten zien.

letterlijke herhaling

Vechtse repetitie

Samenspel - verhouding

De verhouding waarin korrels naast elkaar voorkomen bepaalt in belangrijke mate het landschap dat gemaakt wordt. Een andere verhouding in korrels is de belangrijkste oorzaak waarom het noordelijke Vechtlandschap zo verschilt van het zuidelijke.

Wanneer de aantallen korrels langs de Vecht in de tijd worden uitgezet wordt duidelijk dat de verhouding tussen de korrels geen statisch gegeven is. De Vecht is als gevolg daarvan door de tijd heen steeds van karakter veranderd.

11e tot 17e eeuw: agrarisch landschap

Tot de zeventiende eeuw was de Vecht een agrarisch landschap. De boerderijkorrels waren in de meerderheid. Bij de kastelen ontstonden kleine bewoningskernen, kasteeldorpen.

17e en 18e eeuw: romantisch landschap

Met name in het zuidelijke deel van de Vecht ontstonden aaneengesloten linten van buitens en landgoederen die het landschap dichter en romantischer maakten.

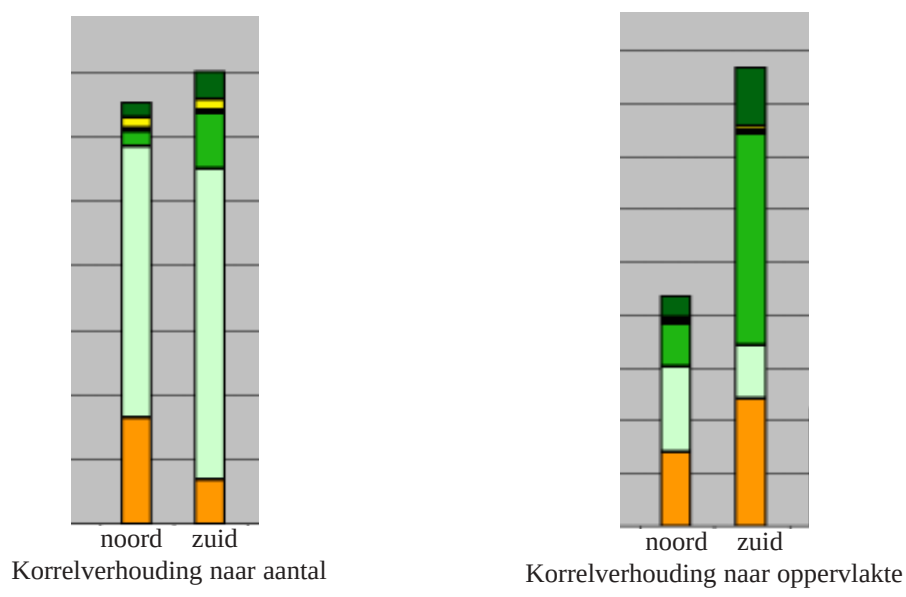
19e eeuw: opener landschap

Door de verarming in de Franse tijd verdwenen veel buitens. Het landschap werd weer opener.

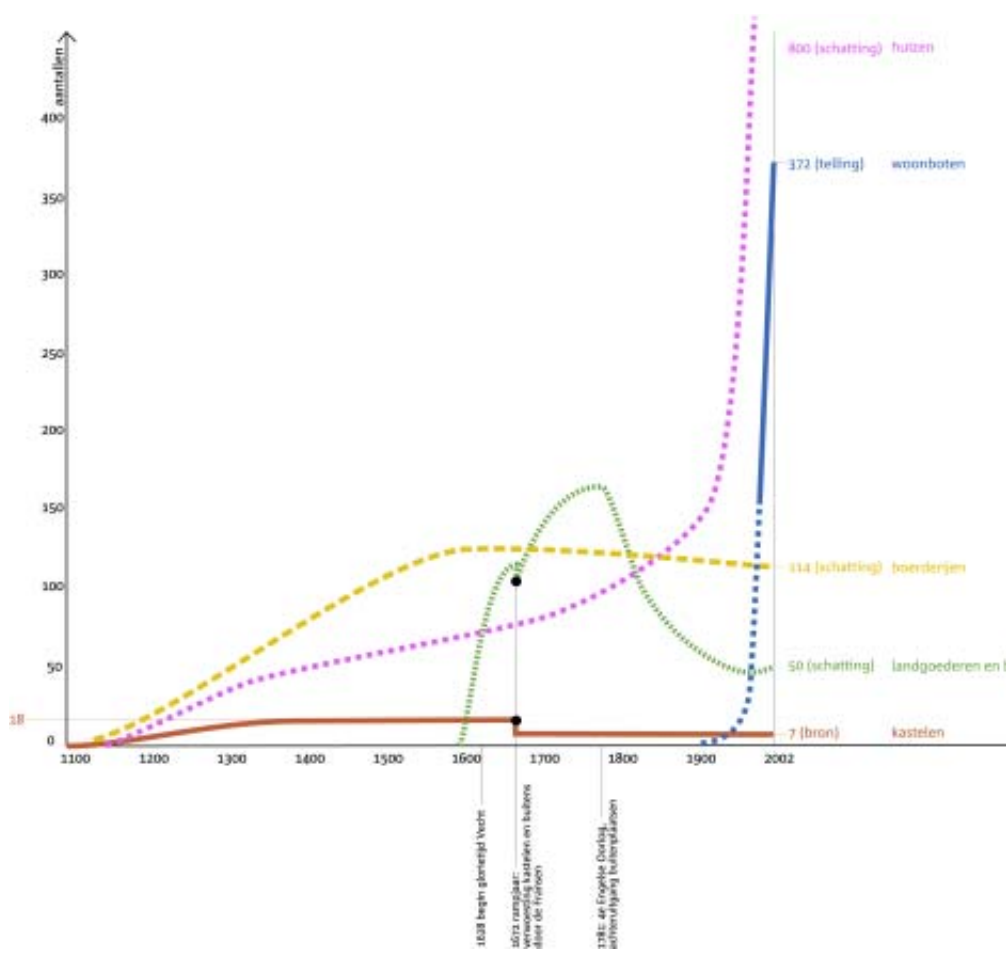
20e eeuw: woon en recreatie landschap

Door een eerlijker verdeling in welvaart konden veel meer mensen zich een (bescheiden) plekje aan de Vecht veroorloven. Het aantal villa's en later ook het aantal woonboten nam exponentieel toe. Er is een landschap van wonen en recreëren ontstaan.

Elke eeuw heeft zijn eigen Vechtbeeld. Door te sturen op aantallen kan de verhouding in korrels beïnvloed worden en het Vechtbeeld van de toekomst bepaald.

WOONHUIZEN BOERDERIJEN LANDGOED KASTEEL FORT KASSEN INDUSTRIE BOSJES E.D. HUISJES

Samenspel - nieuwe korrels

De korrels van de Vecht hebben niet alleen een voorkant aan het water, maar ook een gezicht naar het achterland. Als totaal vormen ze een decor dat sterk het beeld van het open landschap achter de Vecht bepaalt. Juist in dit ‘vergeten’ gebied vinden veel ontwikkelingen plaats die het Vechtse veronachtzamen.

Middels een studie in beeldmanipulaties van een bestaande dorpsrand bij Nigtevecht is onderzocht hoe ook hier een Vechts beeld kan worden ontwikkeld.

Het blijkt dat dezelfde aspecten van ritme, repetitie en verhouding gelden.

herkenbaar Vechts decor dat een tussenruimte bij Nieuwersluis bepaalt

een woonwijk is niet Vechts, ook niet als Vechtse bosjes het front geleiden, het groen alleen is het niet

‘één zwaluw maakt nog geen zomer’, maar herhaling van landgoederenkorrels is ook niet Vechts

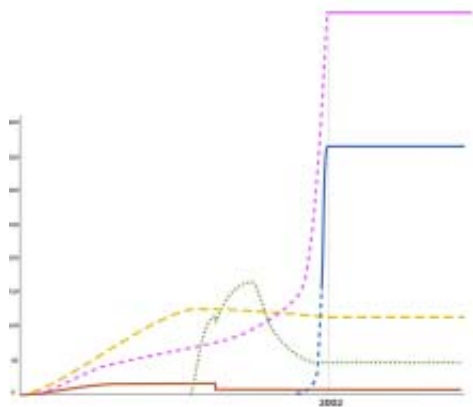

te veel afwisseling van de woonhuiskorrel geeft eerder een ‘plassenbeeld’, een landgoed maakt dat nog niet goed

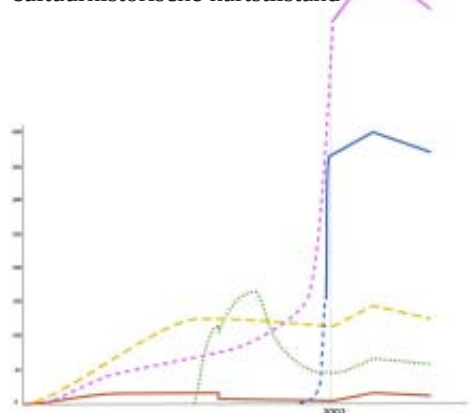

repetitie van afwisselende woonhuis en landgoed korrels in ritmische verhouding levert pas een Vechts beeld op

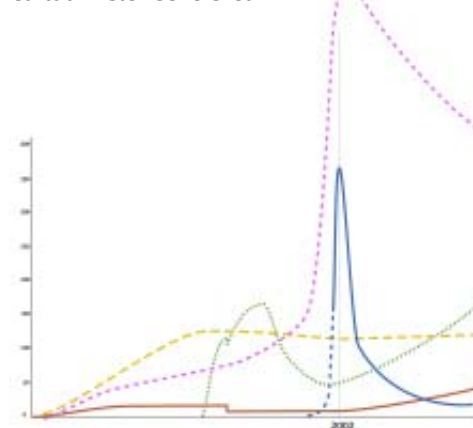
Toekomst - Vechtse ontwikkelingslijnen

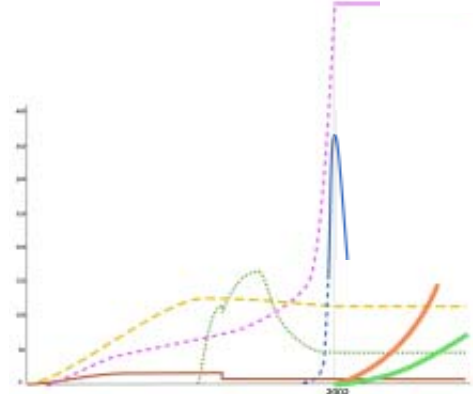
vasthouden huidige aantallen:
cultuurhistorische hartstilstand

vasthouden huidige verhouding:
cultuurhistorische breuk

selectief ontwikkelen nieuwe verhouding:
cultuurhistorische continuïteit

introductie nieuw type Vechtse korrel:
cultuurhistorische innovatie

Vechts ontwikkelen begint bij het (bestuurlijk) afbakenen van het ‘jurisdictielandschap van de Vecht’; het gebied waarin alle ontwikkelingen worden geleid langs een set van Vechtse ontwikkelingslijnen. Voor nieuwe woningbouw bieden de korrelkenmerken, korreltypering en hun samenspel genoeg handreikingen om een dergelijk instrumentarium op te stellen.

Alle woningbouw binnen de Vechtse jurisdictie zou in korrels plaats moeten vinden.

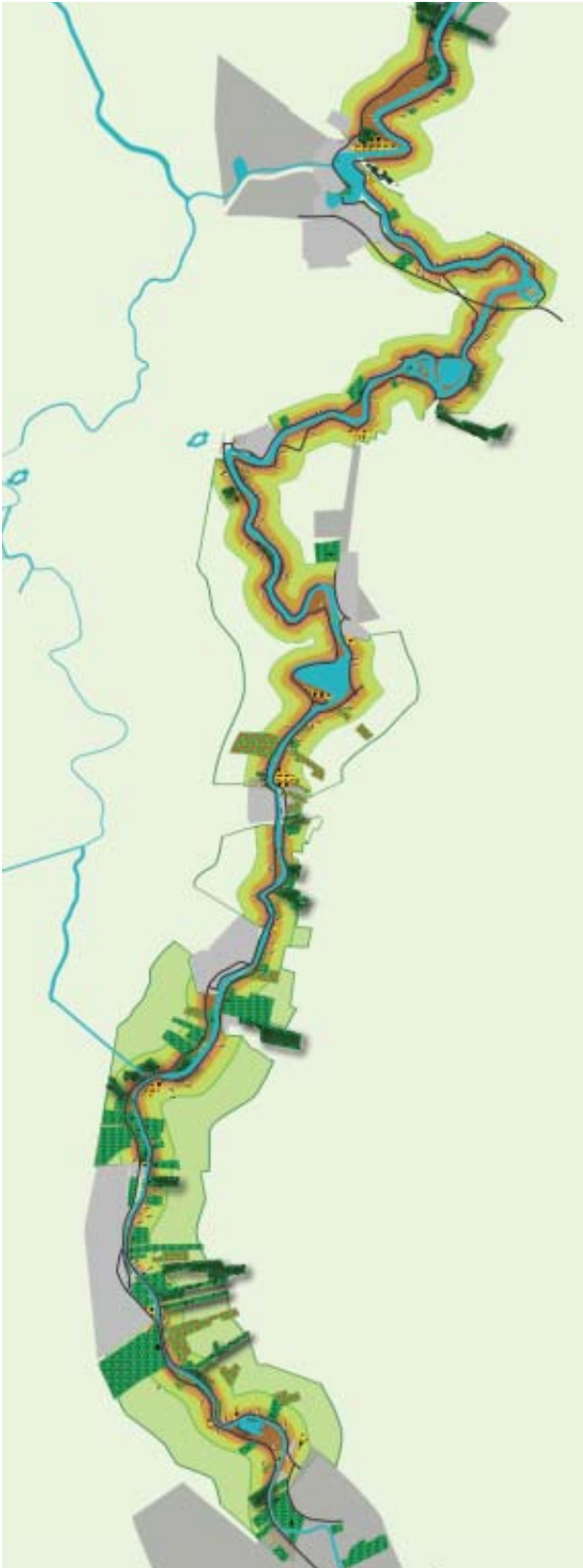
In welke richting de Vechtse identiteit zich zal ontwikkelen hangt af van de keuze in korrelaantallen en korrelverhoudingen.

Er kan gekozen worden om de huidige verhouding te bevriezen, waardoor het Vechtlandschap ook zijn huidige karakter behoudt.

Progressiever kan er in de richting van een nieuwe verhouding gestuurd worden waarmee de Vecht wordt herschapen tot een ideaalbeeld. Gewaardeerde typen verder laten ontwikkelen, storende elementen laten uitsterven of zelfs afbreken.

Met de de zoneringskaart van de Vecht, die een locatie van bouwen koppelt aan een wijze van bouwen, kan vervolgens preciezer beïnvloed worden waar nieuwe korrels kunnen ontstaan. Als in het noordelijk deel van de Vecht de landgoederenkorrelzone wordt weggelaten kunnen zich daar geen landgoederen ontwikkelen en blijft het verschil tussen het romantische zuiden en het landelijke noorden bestaan.

Heel Vechts zou de introductie van een nieuw type korrel zijn. Een woonvorm die voldoet aan de huidige tijd en binnen het Vechtse past.

selectief zoneren
de noordelijke en zuidelijke Vecht blijven verschillend

selectief zoneren
de noordelijke Vecht volgt de zuidelijke in ontwikkeling

Toekomst - een nieuwe Vechtse korrel

Door woningbouw te sturen op zonering, ritmiek, repetitie en verhouding kan nieuw ‘Vechts’ wonen ontstaan. Zonering verhindert dat er woonwijken ontstaan, verhouding verhindert dat er te veel korrels van één type worden ontwikkeld, ritmiek verhindert dat er een monotone opeenvolging van korrels ontstaat en repetitie verhindert dat gelijke korrels hetzelfde zijn.

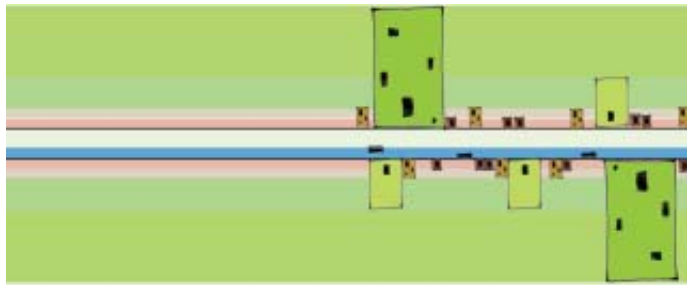
Het schrikbeeld van een lint van huizen aan het water en de onVechtse landelijke trend om alleen ‘nieuwe buitenplaatsen’ in het landschap te bouwen worden met dit instrumentarium voorkomen.

Alle ontwikkeling langs de Vecht is afhankelijk van individueel (particulier) initiatief. Het is mogelijk dat de grote landgoederenkorrels daarom niet ontwikkeld zullen worden, ze zijn immers moeilijk te exploiteren.

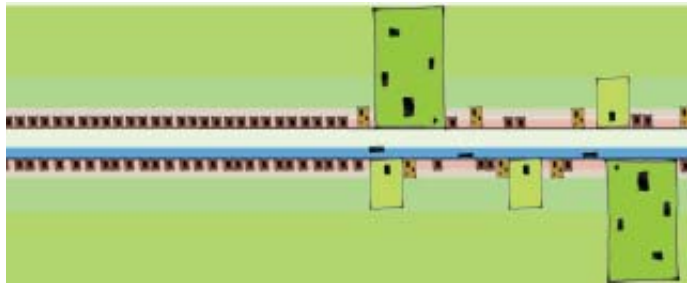
Het Graves huis bijvoorbeeld is wel een mooi goed, maar heeft geen land. Juist het land van de landgoederen is belangrijk bij nieuwe ontwikkeling, de enorme groene voeten zijn de vaandeldragers van het Vechtse landschap.

Er wordt daarom een nieuw type Vechtse korrel geïntroduceerd die ontstaat uit de stapeling van bestaande korrels. Dit biedt een groter financieel draagvlak om de groene voet van een landgoed te ontwikkelen, terwijl er tegelijk wordt voldaan aan de vraag naar meer verschillende woonvormen in een collectieve setting.

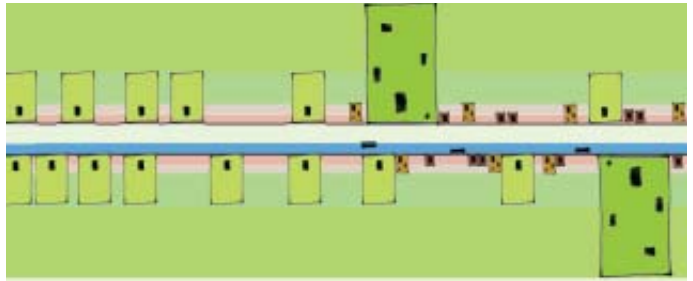
te ontwikkelen

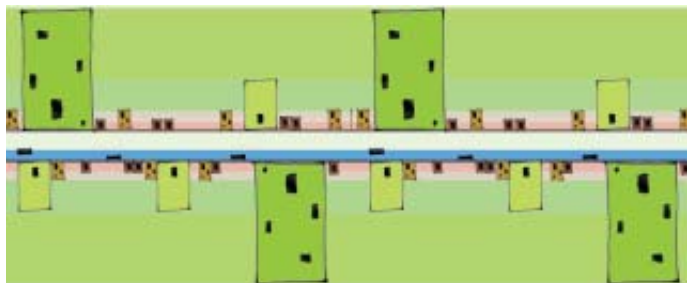
schrikbeeld
alleen huizen

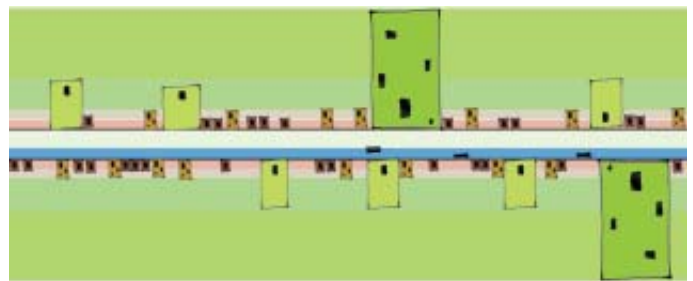
onVechts
alleen buitens

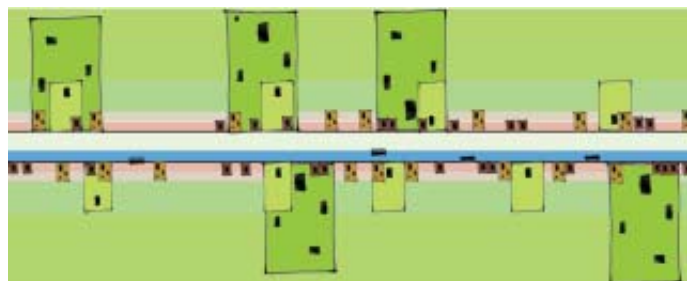
ideaalbeeld

maximaal betaalbaar
geen grote korrels

innovatie
korrelstapelings

Toekomst - Korrelsampling

In de lijn van de cultuurhistorie is het legitiem om een dergelijke nieuwe typologie te introduceren.

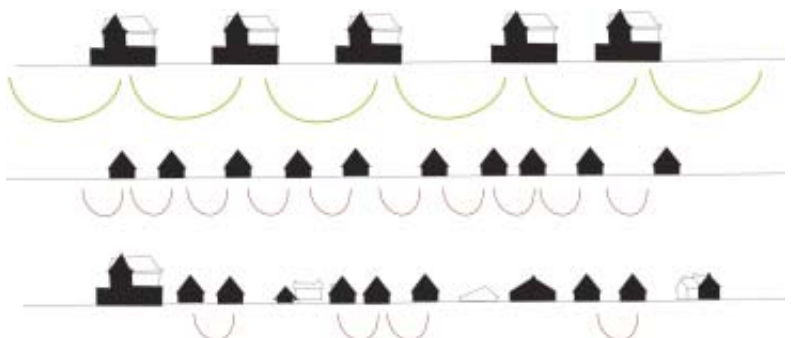
In de muziek is de huidige trend ‘sampling’: nieuwe muziek maken met herkenbare bestaande muziekfragmenten.

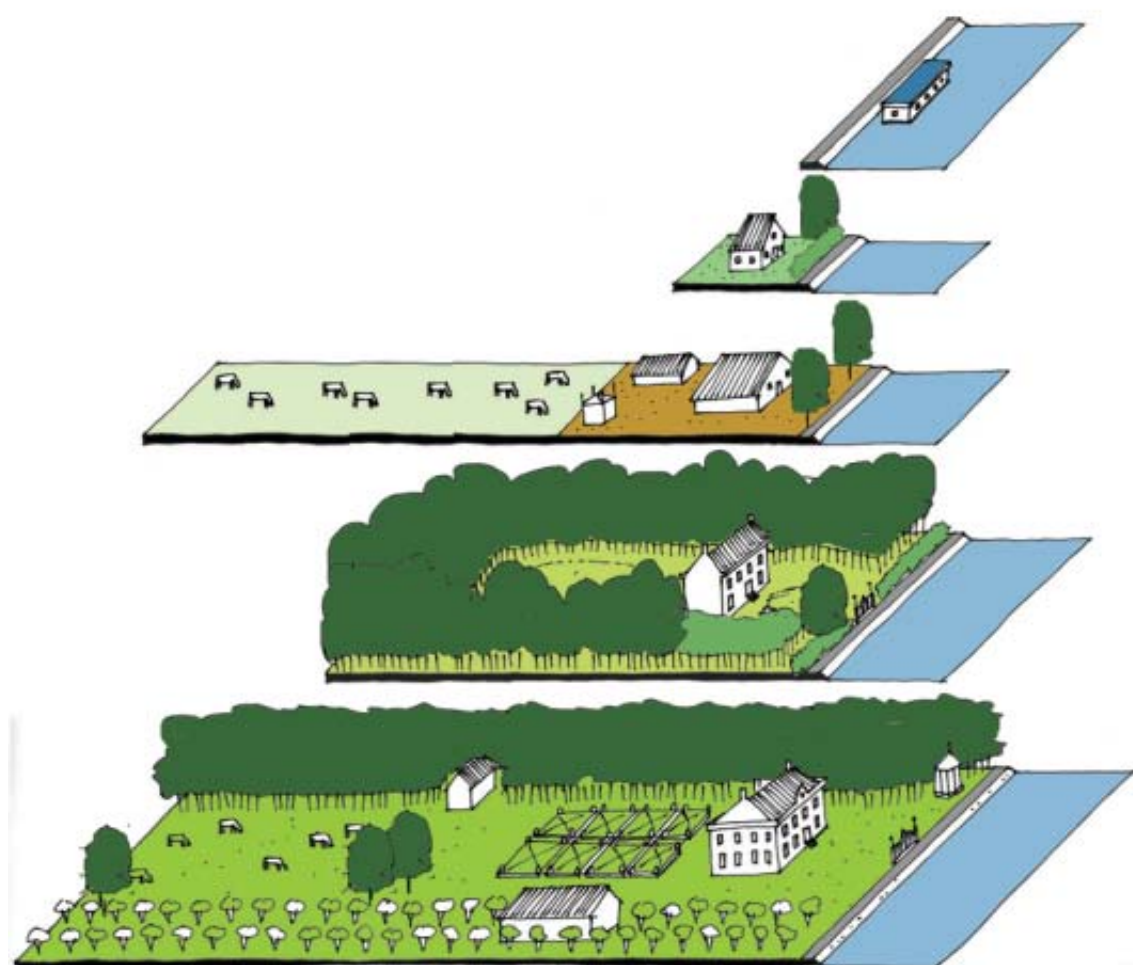
Door de Vechtse korrels over elkaar heen te bouwen, te samplen, wordt een herkenbare nieuwe invulling aan het wonen langs de Vecht gegeven op basis van de bestaande vormen.

Zo ontstaat een korrel met een hogere bebouwingsgraad en een grote variatie aan gebouwtypen. De samplekorrel is daardoor beter te ontwikkelen en biedt meer wooneenheden (tot wel 30) op de beperkte ruimte van de Vecht, zonder dat er in ‘onvechtse typen’ als de urban villa en het wijkje gebouwd wordt.

De ‘deel’korrels die binnen één Samplekorrel gestapeld zijn hebben elk hun eigen groene voet. Deze kan privé blijven of gedeeld worden binnen een ‘gated community’. Alle deelkorrels hebben een entree aan de rivier, dus als een woning meer achterop ligt maakt deze toch een gezicht naar de Vecht. Hierdoor ontstaat een bijzondere klontering van oprijlanen, toegangspoorten en gebouwen die een nieuw ‘Vechts’ ensemble vormen. Een ensemble met een variatie aan gebouwen die op elkaar zijn afgestemd in architectuur en hiërarchie en waarbij alle gebouwen onderdeel zijn van de landgoedvoet.

De Samplekorrel heeft de Vechtse verhouding, zonering, repetitie en ritmiek in zichzelf opgenomen.

+

Toekomst - een testcase

Tussen Maarssen en Oud-Zuilen is de identiteit van de Vecht behoorlijk aangetast. Een woonwijk, een enge brug, een rijksweg oprit met bijbehorend schaamgroen, een waterzuivering en een aantal fabrieksterreinen maken de romantische kwaliteit van de Vecht volledig zoek. In dit Tracé staan nu tegelijk een aantal ontwikkelingen op stapel. Het DSM terrein, de waterzuivering en de jachtwerf zullen hun huidige functie inruilen voor een woonfunctie. De manier waarop dit gebeurt zal bepalen of dit gebied weer Vecht wordt of dat de Vecht definitief pas echt begint in Maarssen. Er zijn nog een aantal Vechtse korrels behouden, maar het zijn er te weinig en ze zijn te verstopt om de identiteit van de Vecht alleen te dragen. Het is mogelijk de Vecht hier te restaureren als het woonprogramma dat gepland is in een Vechtse vorm ontwikkeld wordt. Nieuwe Vechtse samplekorrels in combinatie met een nieuw Vechts dorp (dat is geen woonwijk) zouden het romantisch karakter versterken en de benodigde capaciteit kunnen verschaffen.

Het Tracé is een stuk Vecht in de stad dat niet mag verstedelijken.

De ontwikkelingsgebieden (roze) vallen binnen de 'Vechtse jurisdictie'.

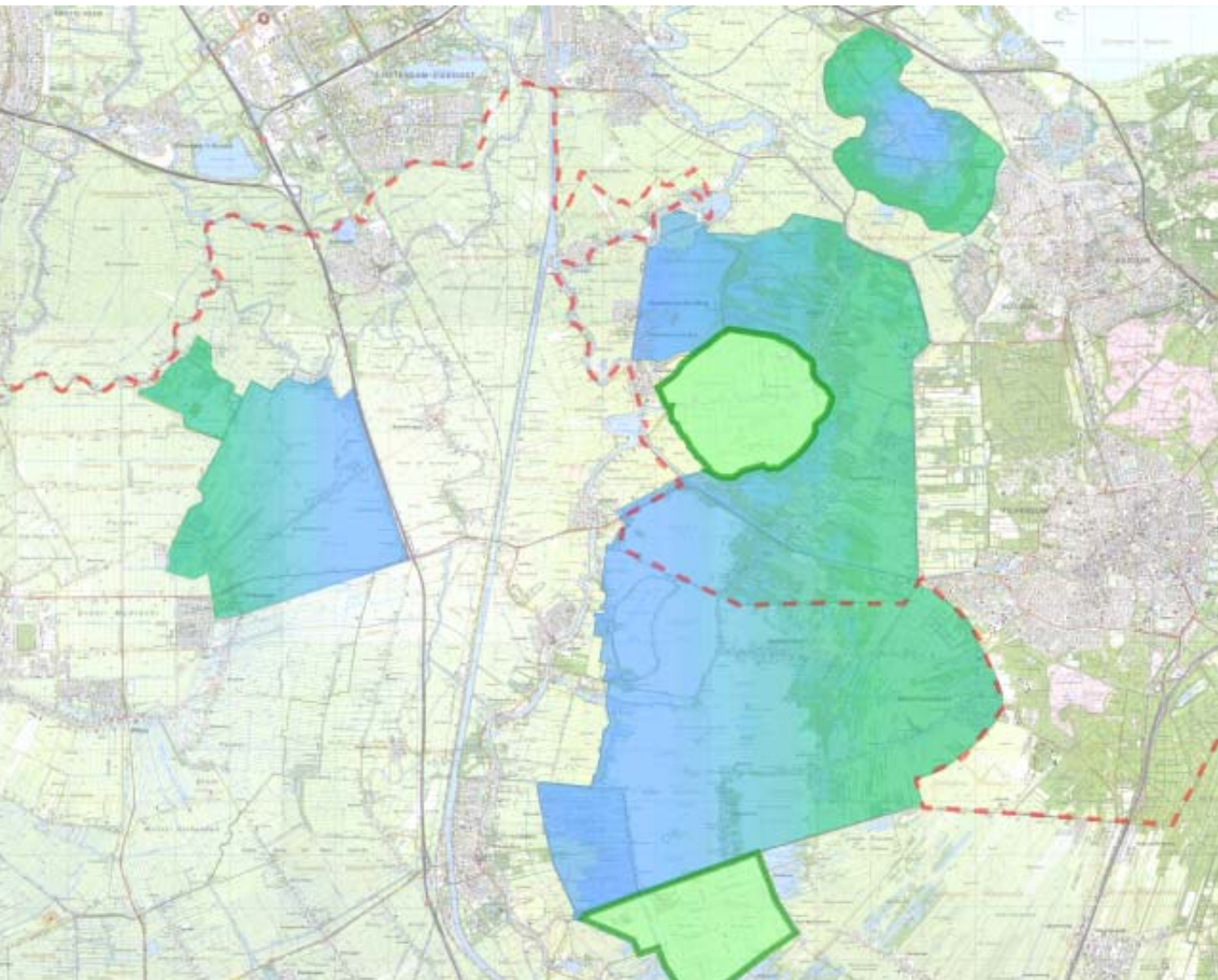
In Maarssen begint de Vecht pas echt....

...na restauratie al in Oud Zuilen.

Het Horstermeer

Hoe cultuurhistorische waarden kunnen worden ingezet om tot een plan voor landschapsbouw te komen.

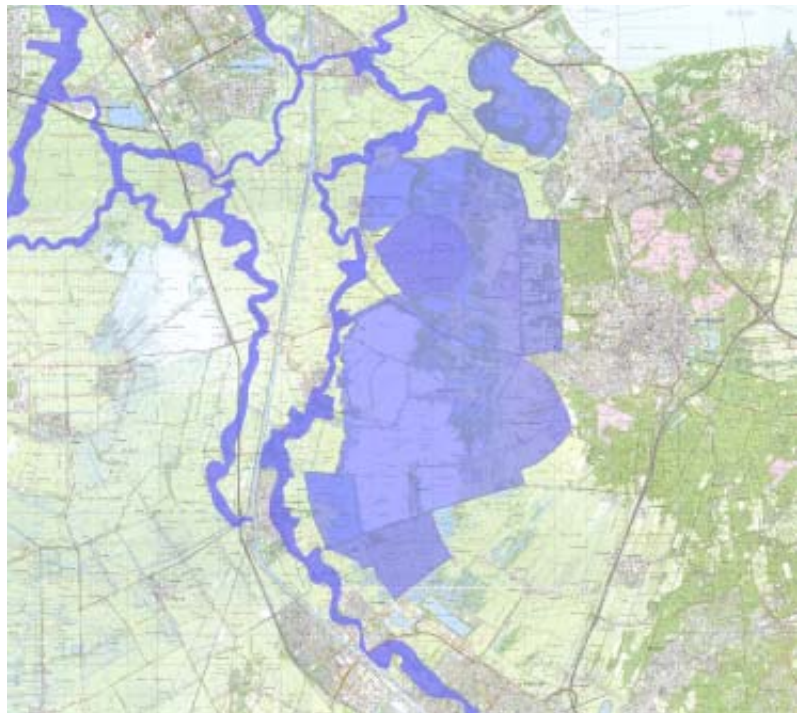

De Horstermeer wordt Het Horstermeer

De Horstermeer is de spil in het waterprobleem van het Vecht- en Plassengebied. Als een diepe put zuigt het alle kwel uit de omringende plassen en de heuvelrug naar zich toe. Voor de landbouw wordt 'de meer' drooggemalen. Het veen blijft inklinken en al het zuivere kwelwater wordt weggegooid.

Het is duidelijk dat pas echt begonnen kan worden met een duurzaam waterbeheer voor het hele Vecht- en Plassengebied wanneer in de Horstermeer 'de kurk op de fles gaat'. Dat betekent dat er gestopt moet worden met pompen en dat dé meer weer hét meer zal worden.

De landbouw die nu de functiedrager is in het gebied zal plaatsmaken voor nieuwe ontwikkelingen die specifiek gebruikmaken van het water.

Nieuw waterlandschap

De Horstermeer

Het Horstermeer

Het Horstermeer is de uitgelezen locatie om met ontwikkeling nieuwe cultuurhistorie te maken.

Door het aanzuigen van de grote woningbouwprogramma's uit de regio naar de nieuwe waterplas ontstaat de kans om een landschap te bouwen waarin wonen, water, natuur en recreatie volledig op elkaar betrokken zijn.

Hollanders hebben hun grootste daden altijd verricht door het vechten en spelen met water en het landschap daar telkens opnieuw op in te richten.

Het Horstermeer betekent behoud van die ontwikkeling.

Met de ontwikkeling van het Horstermeer kan het regionaal waterprobleem worden aangepakt, een groot nieuw oppervlak waterrecreatie worden aangeboden, een substantieel aantal regiospecifieke waterwoningen worden gerealiseerd en de Vecht worden ontlast.

In de studie Het Horstermeer richten we ons op deze opgave door een fictief plan te maken voor de polder, waarbij we onderzoeken wat daarbij de bruikbaarheid is van cultuurhistorische waarden.

nieuw wonen aan het water

+

+

alternatief Bloemendaler polder

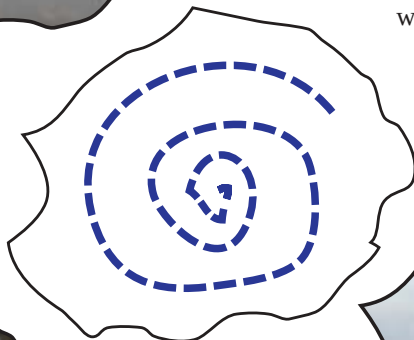
+

woningzelfbouw op het water

vermijden 'blauwe schimmel'

+

+

+

ontlasting van de Vecht

+

nieuwe waterrecreatie

+

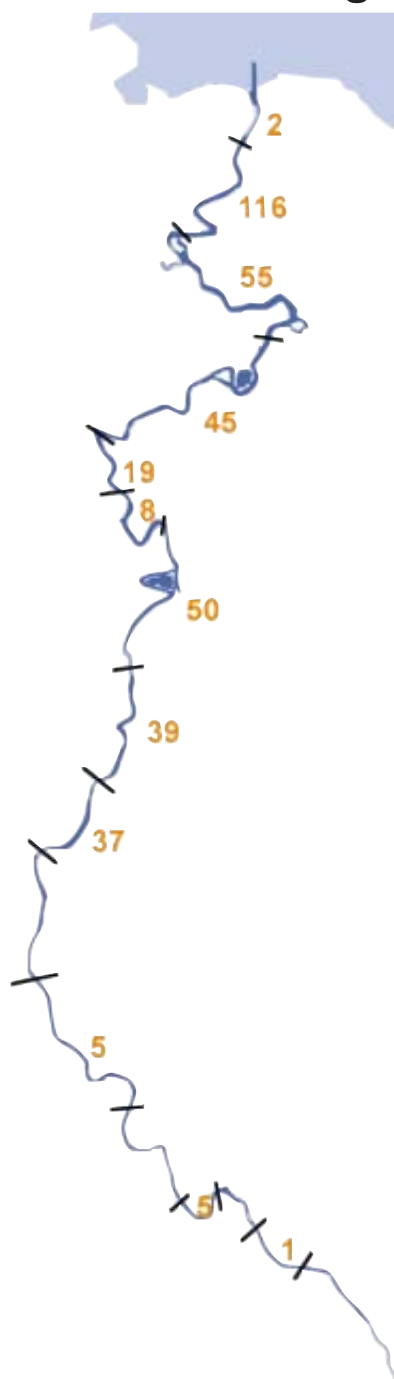

bevrijding van de Vecht

natuurontwikkeling

Ontwikkeling wonen

totaal 372 woonboten

woonboten langs de landelijke Vecht,
geteld van Muiden tot fort De Klop,

De vele woonboten langs de Vecht zijn menigeen een doorn in het oog. Het probleem met de boten is tweeledig: het zijn er te veel en veel zijn te lelijk.

Om in verhouding te blijven met de andere korrels is er plaats voor rond de 100 boten, ritmisch verspreid over de Vecht. Die boten moeten om echt mee te spelen in de symfonie bovendien bijdragen aan de Vechtse welstand.

Van de 372 boten in de Vecht zijn er zo'n 70 die deze 'Vechttoets' kunnen doorstaan. Er zullen er dus 300 moeten wegvaren. Voor deze boten wordt Het Horstermeer als alternatieve locatie geboden. Dit geeft de Vecht en de oevers weer lucht en biedt tevens op termijn plaats voor een klein aantal nieuwe echt Vechtse woonboten.

Wonen op een boot is de meest ultieme vorm van wonen op, aan, met het water. De woonboot is de meest gebieds-specifieke typologie van het plasseengebied en in die zin ook een waardevol onderdeel van de cultuurhistorie. Er is dus een positieve benadering denkbaar: woonboten als Vecht- en Plassen alternatief voor de VINEX-wijken? Het op stapel staande woningbouwprogramma gebiedsspecifiek realiseren, het teveel aan boten uit de Vecht een nieuwe plek geven en van het totaal nieuwe cultuurhistorie maken; dat is in dit geval Belvédère-denken.

Als totaal woonprogramma wordt uitgegaan van 2000 nieuwe woningen en 300 boten uit de Vecht. In deze orde van grootte kan de ontwikkeling een 'Belvédère alternatief' zijn voor de geplande woonwijk in de Bloemendaler polder.

16. ONTSIERING VAN DEN VECHTOEVER DOOR EEN WOONSHUIT.

In 1936 luidde men de alarmbel in het blad 'Architectura': woonboten ontsieren den Vecht...

Als maas in de wet op de ruimtelijke ordening begint het een 'blauwe schimmel' te worden.

De Vecht is in het noordelijk deel een landelijke dromerige rivier met mooie open oevers. Met name daar zijn de boten aan elkaar geklonterd tot drijvende bebouwingslinten die niet meer meespelen in de Vechtsymphonie. Het zijn er te veel, ze domineren de andere korrels.

Bovendien hebben de woonboten op veel plaatsen de oevers van de Vecht in bezit genomen. Ze houden het zicht op het water voor zichzelf met hun aaneengesloten schuttingen, hagen en muren. Grote delen van de publieke Vecht zijn niet meer toegankelijk en niet meer beleefbaar.

Horstermeer boot versus Vecht boot

Zowel in de Vecht als in het Horstermeer zullen woonboten liggen. De Vecht heeft ruimtelijk en cultureel een geheel andere identiteit dan het Horstermeer. Dit biedt aanleiding om in deze gebieden ook anders om te gaan met ruimtelijke eisen en vrijheden ten aanzien van grootte, afstand, plaatsing, ontsluiting en zelfs welstand van de boten. De cultuurhistorie van elk gebied geeft hiervoor genoeg aanknopingspunten. Door deze te vertalen naar bruikbare ruimtelijke richtlijnen kan juist door ontwikkeling het onderscheid in identiteit van de plekken worden behouden.

‘Als vanzelf’ ontstaat daardoor ook meer onderscheid in hoe er gewoond en gerecreëerd kan worden, iets waar in onze samenleving een sterke behoefte aan is.

Boten die in de Vecht liggen vallen onder de ‘Vechtse Welstand’. Ze moeten als korrels bijdragen aan de Vechtse symphonie. De oude schuiten doen dat door hun klassieke klasse. Nieuwe boten doen dat met bijzondere architectuur en door net als de andere Vechtse korrels te proberen elkaar te overtreffen in esthetiek.

Boten in de Vecht zijn drijvende korrels en hebben geen ‘voet aan de wal’. Ze houden gepaste afstand tot de oever en lossen hun tuin- en terraswensen op eigen ‘grond’ op. De Vechtoever wordt weer onderdeel van het publieke domein, het water weer beleefbaar.

De nieuwe boten in de Horstermeer behouden hun verworvenheden die een ligplaats in de Vecht voorheen zo paradijselijk maakte: vrijheid. Geen architectuurnorm, maar ‘legale’ zelfbouw, aangepast aan individuele woonwensen in alle verschillende verschijningsvormen.

Boten die in de Vecht mogen blijven vallen onder de 'Vechtse Welstand': bijzondere architectuur en elkaar overtreffen in esthetiek.

Woonboten aan de Vecht: inleveren van de tuintjes op de wal.

Horstermeer: vrijheid, legale zelfbouw.
Alle individuele woonwensen in alle verschijningsvormen.

Ontwikkeling water

Het maaiveld in de droge Horstermeer ligt nu tot drie meter minus n.a.p. Het grondwater ligt een tot twee meter lager dan het open water in de omgeving. Hierdoor ontstaat een enorme zuigwerking.

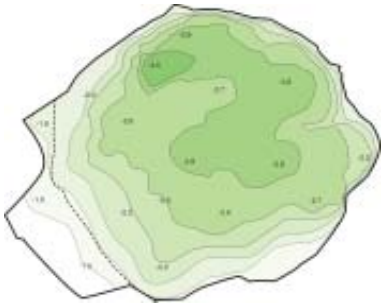
Met het huidige waterpeil is de polder een groot open weidegebied met wat verruigde graslanden en een enkele boom. Recreatiemogelijkheden zijn er nauwelijks op het gebruikelijke fietsen na.

Om de zuigwerking op te heffen is een hoger waterpeil nodig dat aansluit op de omgeving.

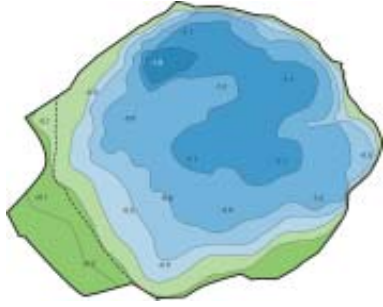
Er zijn twee opties die elk een ander landschap tot gevolg hebben en andere mogelijkheden voor recreatie bieden.

Het nieuwe waterpeil kan aansluiten op de Ankeveense plassen (1,7 m - n.a.p.). De waterdiepte varieert dan tussen 0 en 1,1 meter wat een brede gradiënt van plas-dras tot open water oplevert. Het landschap wordt dichter en ruiger. Er is meer ruimte voor natuur. De plas is bevaarbaar voor kano's, roeiboten en niet te diepe motorboten.

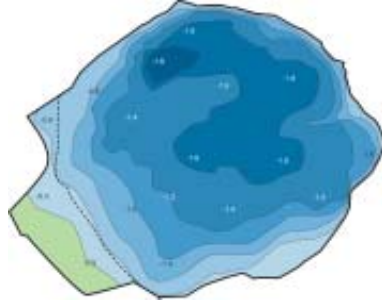
Het nieuwe peil kan aansluiten op de Loosdrechtse plassen. De waterdiepte varieert dan tussen 0,3 en 1,8 meter wat een groot open meer oplevert. Het landschap blijft open. Er is meer ruimte voor recreatie. De bevaarbaarheid is optimaal.

open weidegebied

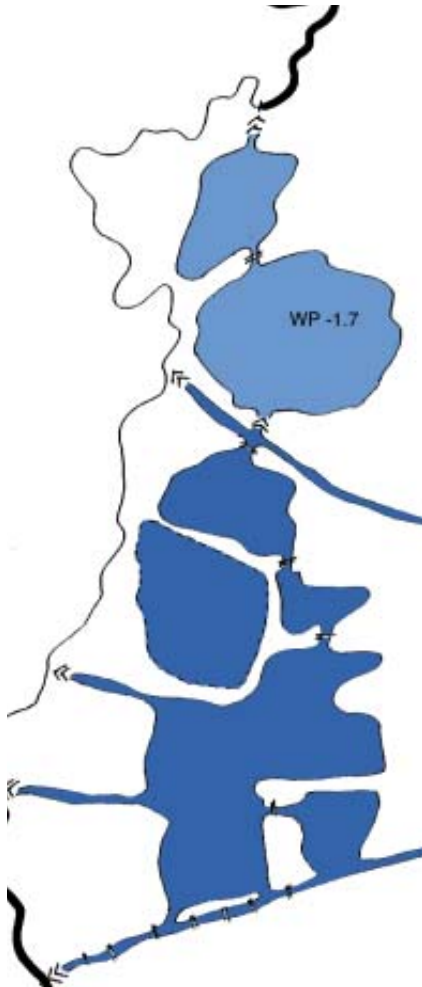
dichter plas-draslandschap

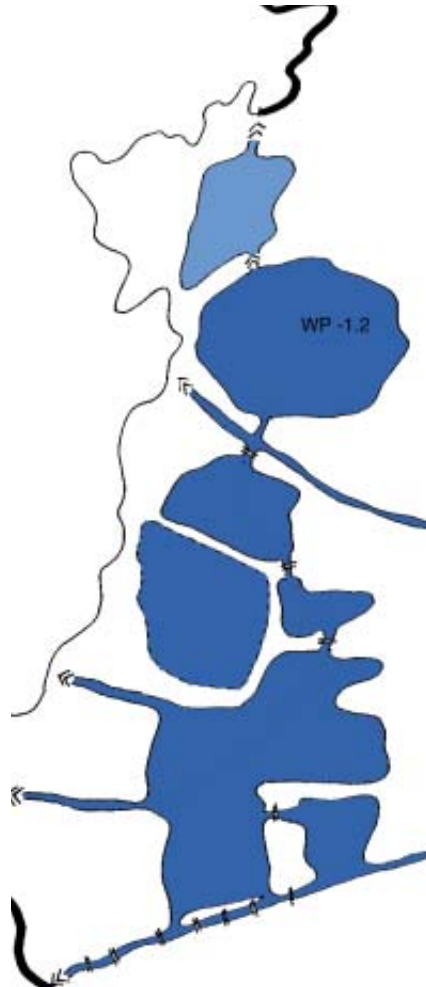
open plas

bestaand peil

Ankeveens peil

Loosdrechts peil

Ontwikkeling recreatie

De rust en romantiek op de Vecht is op mooie dagen vaak ver te zoeken, iedereen wil dan ontspannen en een stukje spelevaren.

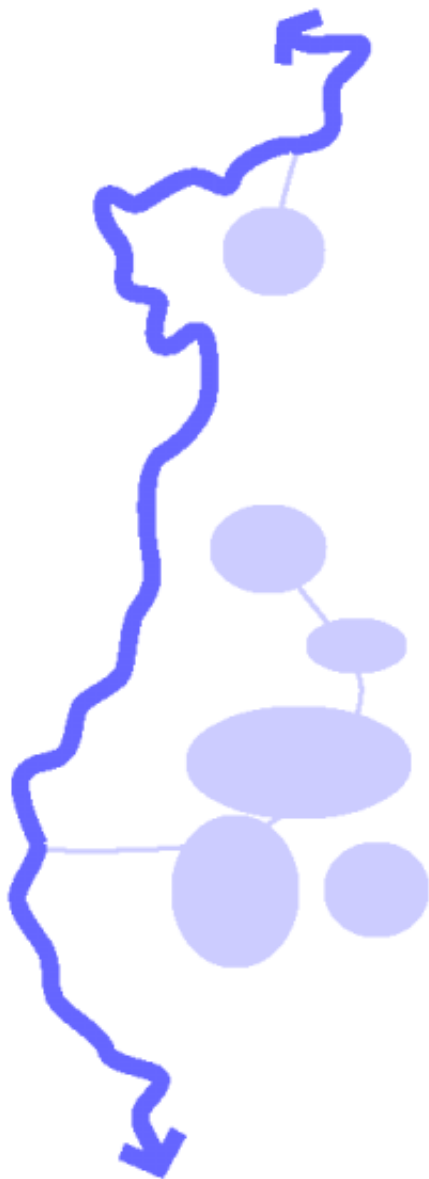
De Vecht is (van oudsher al) de enige continue route die ergens naar toe leidt. Ook op de plassen is het goed toeven, maar deze zijn slecht verbonden.

Met een vaargeul van genoeg diepte in het Horstermeer en een sluis tussen de Ankeveense of de Loosdrechtse plassen ontstaat een aaneengesloten plassenennetwerk dat aansluit op de Vecht.

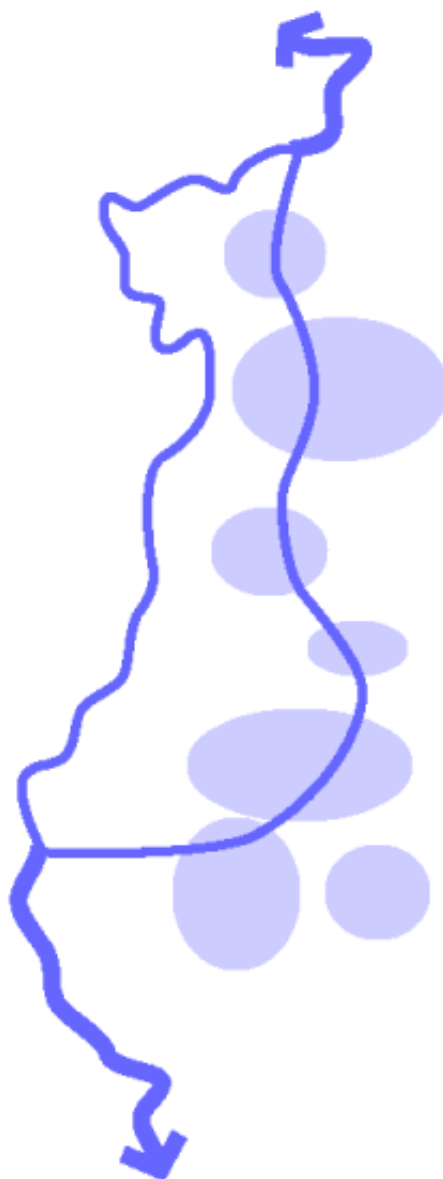
Deze tweede continue route zou een aanzienlijke ontlasting van de Vecht betekenen. Schippers kunnen voortaan kiezen, nu eens de Vechtroute, dan weer de Plassenroute of ze varen het complete rondje 'Vecht en Plassen'.

De Horstermeer is hier de ontbrekende schakel.

De Vecht als enige doorgaande route is overbelast.

Het Horstermeer completeert het “Vecht en Plassenrondje” en vermindert de druk

De Horstermeer - cultuurhistorisch behoud

De Cultuurhistorische Waardenkaart slaat de Horstermeer niet bepaald hoog aan. Als droogmakerij is het niet zeldzaam en ook niet open, de inrichting is niet bijzonder regelmatig en rationeel. Het slotenpatroon vertoont geen samenhang met het wegenpatroon dat ook al niet erg regelmatig en bovendien niet zeldzaam is.

Het dorp langs de middenweg is van waarde omdat het als lint kenmerkend is voor een droogmakerij, maar de bebouwing is niet kenmerkend en zeker niet zeldzaam. De secundaire linten zijn in dat licht nog minder waardevol.

Het enige dat als waardevol wordt aangemerkt is de kazemat aan de rand die onderdeel is van de Hollandse Waterlinie.

De Horstermeer heeft ook geen florerende landbouw, waardevolle beplantingen of overweldigende natuur en geen verrassende recreatiemogelijkheden.

Er valt dus weinig te behouden.

Sluipenderwijs vinden er echter nieuwe ontwikkelingen plaats die geen bijdrage vormen aan de identiteit van de Horstermeer.

Er is dringend een nieuwe lijn nodig die de Horstermeer als totaal ontwikkelt.

archeologische waarden

geografische waarden

bouwkundige waarden

dorpslint

natuurmonument

bijgevoerde natuur

bedrijfsontwikkeling

projectontwikkelingen

recreatiemogelijkheden

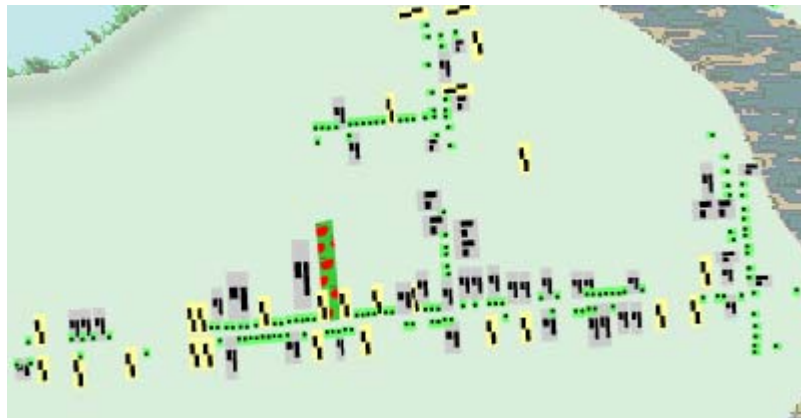
De Horstermeer - cultuurhistorische plus

Het ontbreken van fysieke cultuurhistorische waarden in de Horstermeer lijkt een min maar is eigenlijk een plus. Waar de Vecht vol zit met erfgoed en subtiële structuren die grootschalige ontwikkelingen onmogelijk maken is de Horstermeer vrij van 'behoudplicht'. De Horstermeer heeft daarom een enorme transformatiepotentie. Er is veel ruimte voor ontwikkeling die nieuwe toekomstwaarde schept. Aanknopingspunten voor planontwikkeling zullen gevonden moeten worden in de niet fysieke cultuurhistorische waarden. Hierin bezit de Horstermeer wel degelijk bruikbare handvaten.

De Horstermeer is een 'poor man's polder' en geen rijk-luismilieu zoals de Vecht. De vrijheid die dat biedt is in deze streek een welkom unicum.

De Horstermeer heeft de kracht van een pionier die aan het begin staat van een nieuwe fase in zijn cultuurhistorie.

De korrels van de Horstermeer.
Het dorp is geen sieraad.
Het dorp is een begin.

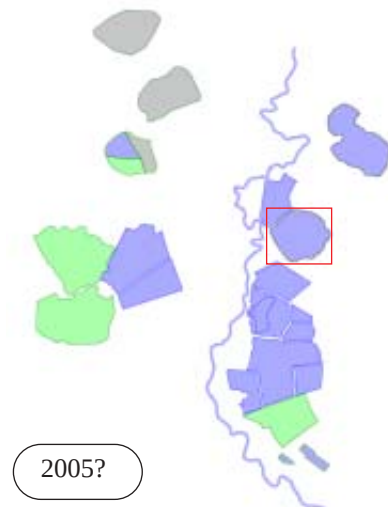
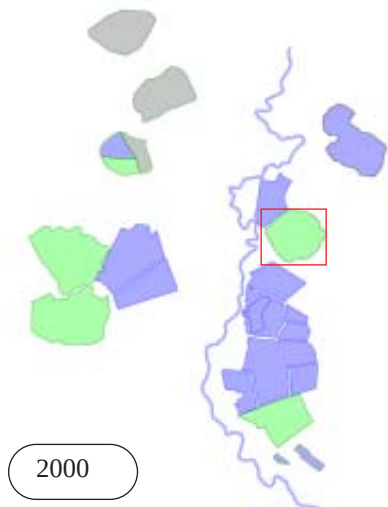
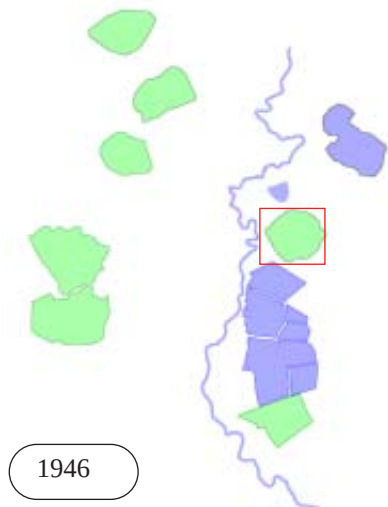
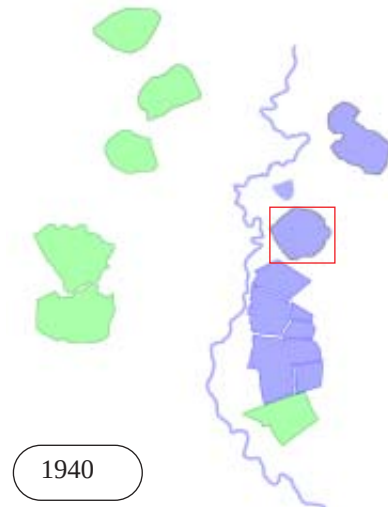
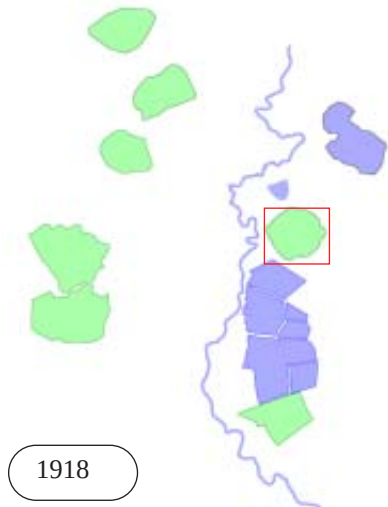
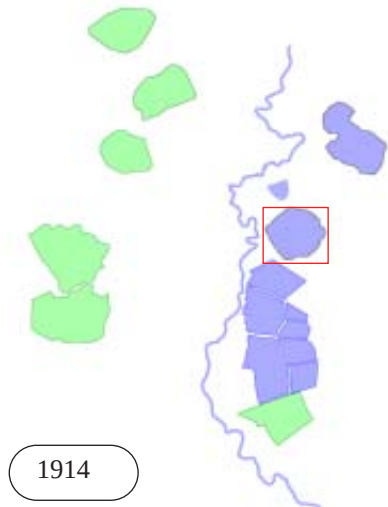
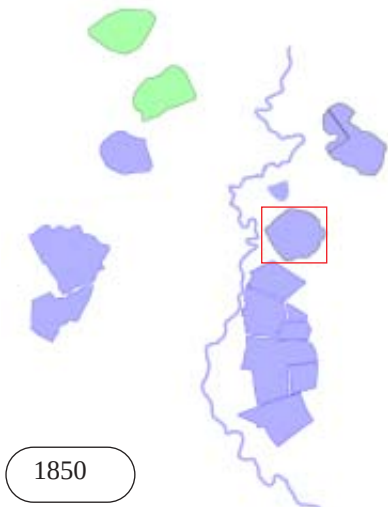
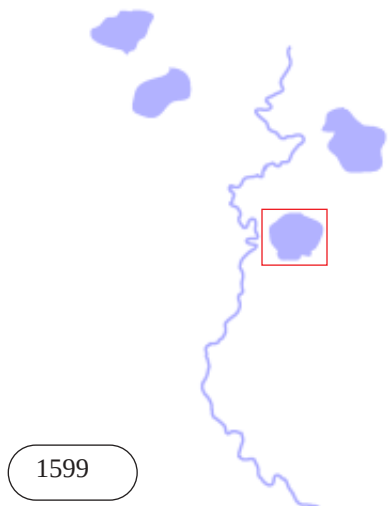
Leve de Vrijheid!

Het Horstermeer - cultuurhistorische legitimatie

1719

Als iets de cultuurhistorie van de Horstermeer bepaalt is het dat hij in de afgelopen vier eeuwen wel zeven keer van gedaante is veranderd, 'het Horstermeer' werd 'de Horstermeer' en weer terug. Dit oer-Hollandse waterspel is kenmerkend voor de hele streek, maar de Horstermeer is hierin onbetwist kampioen. Het is dan ook cultuurhistorisch legitiem dat dé Horstermeer opnieuw van gedaante zal veranderen en weer hét Horstermeer wordt. Om kampioen te blijven zou een eventuele daaropvolgende omkering (en opnieuw een daaropvolgend) wel mogelijk moeten blijven. Woonboten als mobiele stedenbouw zijn in dat licht ideaal. De geplande woningontwikkeling is daarmee niet zo permanent dat de cultuurhistorisch continue lijn voorgoed doorbroken wordt, zoals bij de Bijlmermeer en de Watergraafsmeer is gebeurd. Het Horstermeer houdt zijn opties open. Essentieel is dat de droogmakerij niet slechts voor een deel getransformeerd wordt maar altijd als geheel.

De / Het Horstermeer - cultuurhistorische identiteit

Bruikbaar voor planontwikkeling is de cultuurhistorische identiteit van de Horstermeer.

In de loop van de geschiedenis heeft de Horstermeer drie verschillende identiteitsdragers gekend:

Het Horstermeer als plas, De Horstermeer als droogmakerij landschap en Horstermeer als dorp.

Deze dragers vormen sterke aanknopingspunten om de Horstermeer in de lijn van zijn cultuurhistorie verder te ontwikkelen.

In 1850 is de drager Het Horstermeer. Een uitgestrekte plas met een ringdijk. Een container met water. De grote maat, simpel, eenvormig, open, bepaalt het beeld. De stevige afbakening in de omgeving vormt de grootste bijzonderheid.

In 1900 is de drager De Horstermeer. Een ruimtelijk landschap. Een agrarisch weidegebied met een functioneel patroon. Een eenduidige invulling, ruimtelijk rijke opbouw, natuur en beplanting maken het beeld.

In 2000 is de drager Horstermeer. Een groeiende nederzetting. Een levendig dorp gehecht in zijn landschappelijke ruimte. De vorm van occupatie maakt het beeld.

1850 - Het Horstermeer.

1900 - De Horstermeer.

2000 - Horstermeer.

De / Het Horstermeer - 3 ontwikkelingsmodellen

Vanuit elk van de identiteitsdragers is een model voor ontwikkeling opgesteld uitgaande van hetzelfde programma van 2300 woningen. De modellen haken aan op de aanwezige tijdsdiepte en voegen daar een laag aan toe.

Model 'Het Horstermeer' geeft een duidelijke omvorming van land naar water. De plas is weer de plas zoals die dat vroeger was. Nieuwe bebouwing wordt vanaf de ringdijk ontwikkeld die daarmee manifest wordt en de Horstermeer weer aftekent in de omgeving. Het model ontkent dat er in de loop van de cyclus een extra laag is ontstaan, de nederzetting langs de middenweg.

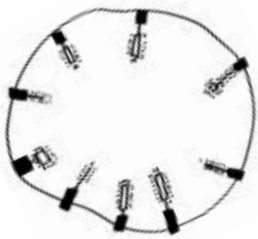

Model 'De Horstermeer' behoudt het dorp maar ontwikkelt het niet verder. Het benut het verkavelingspatroon van de droogmakerij als nieuwe ontwikkelingslijnen. De gradiënt van land naar water die zo ontstaat is rijk en voorziet in een actuele behoefte aan natuur. De scherpe omvorming van land in water blijft in het midden hangen.

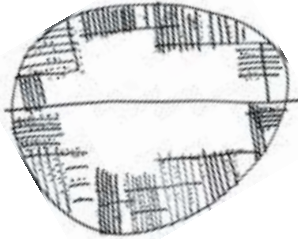

Model 'Horstermeer' is cultuurhistorisch gezien het meest rijke model. Het is trouw aan de metamorfose van land naar water, maar behoudt het dorp als laatste tijds laag om nieuwe ontwikkelingen aan te koppelen. Het dorp dat nu nog vrij gewoon is en weinig gelaagd krijgt daardoor de kans om te groeien en ook 'rijker' te worden.

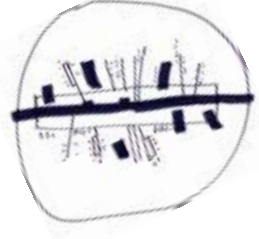
Het is juist dit door en over elkaar heen groeien van verschillende lagen in de cultuurhistorie die een landschap rijk maken en identiteit geven. Deze tijdsdiepte is waard behouden te worden, omdat dit per definitie niet 'maakbaar' is maar langzaam ontstaat.

Het Horstermeer, het meer

De Horstermeer, de droogmakerij

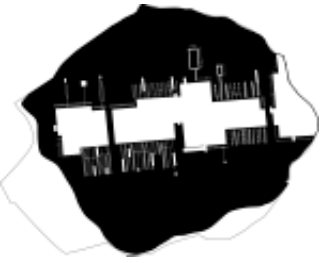
Horstermeer, dorp

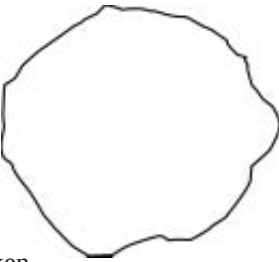
vaarwateroppervlak

vaarwateroppervlak

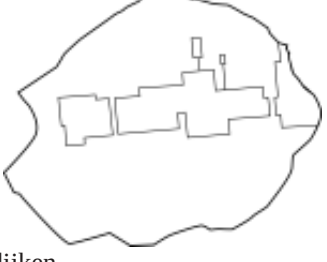
vaarwateroppervlak

dijken

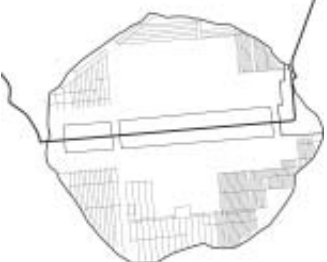
dijken

dijken

ontsluiting

ontsluiting

ontsluiting

bebouwing

bebouwing

bebouwing

plankaart

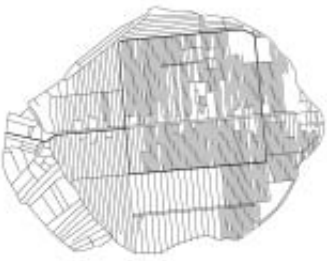
plankaart

plankaart

identiteitsdrager

identiteitsdrager

identiteitsdrager

Horstermeer - varianten

Met het model Horstermeer en het bestaande lint als startpunt zijn weer vele varianten denkbaar die elk een of meer cultuurhistorische aanleidingen oppikken en uitvergrooten of nieuwe cultuurhistorische lagen aanmaken.

Er is een variant mogelijk waarin juist de identiteit van de ‘poor man’s polder’ wordt ingezet om mensen met een kleine beurs geweldige woonmilieus aan te bieden.

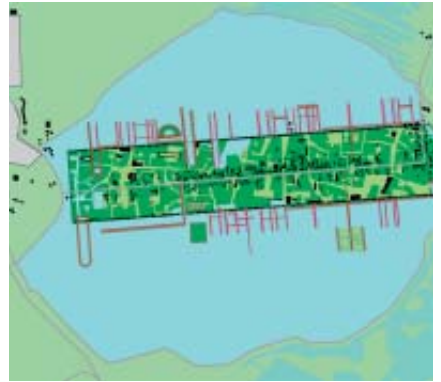
Er is een variant mogelijk waarbij verrijking met de voor het Vecht- en Plassengebied typerende landgoedbebouwing wordt ingezet om een kwaliteitsslag te maken. Er is een variant denkbaar waarbij de woonboten de nieuwe plas veroveren met duizend eilanden in Ankeveense vorm. Er is een variant denkbaar waarbij de woonboten, los van het bestaande lint, een moderne ‘lichte’ stad vormen die als een soort mosselbank middenin de plas drijft en de oude kavelstructuur gebruikt omdat dat technisch voordelen biedt....

Hoe ziet nu de wereld van de woonboten eruit en in welke richting gaat het lint zich verder ontwikkelen?

landgoedplas

riante landstrook bestaand lint met bossen, mooie bebouwing, 's-Gravenlandse luxe.

havens, woonboten, pieren, eilanden, inhammen, waterrijkdom

recreatieplas

smalle landstrook bestaand lint, eenvoudige dijkebebauwing.

verspringende dijken met huizen en boten aan pieren, utilitair

natuurmodel

verlandingsplas op z'n Ankeveens met bosjes en boten naast een beplante dorpstrook, dubbeldicht.

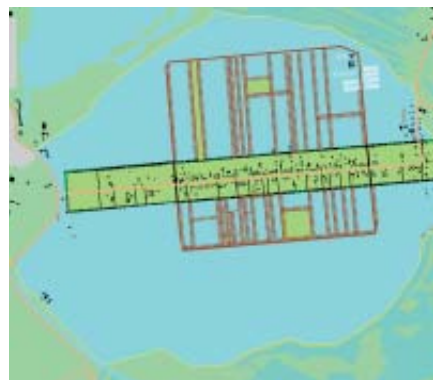

... of een open dorpstrook

eilanden

duizend eilanden en een open midden-plas in het oude polderpatroon

... of een inversie daarvan.

Horstermeer - nieuwe cultuurhistorie

Ook andere plassendorpen zoals Vinkeveen en Loosdrecht kennen een cultuurhistorie van groei. Loosdrecht werd van een lint van arme vissers tot een welvarend dorp met de hoogste huizenprijzen van Nederland. Aan de smalle rand met huizen zijn tentakels van boten en jachten gegroeid. Vanuit de cultuurhistorie van het plassengebied bekeken is het interessant als Horstermeer een dergelijke ontwikkeling doormaakt en woonboten als een nieuwe laag aan het bestaande lint groeien.

Het bestaande lint kan transformeren tot een groen waterdorp met boten, dijkhuizen, haventjes en watertuinen. Woonboten en lint groeien in elkaar tot een geheel. Hoe ver en hoe snel deze ontwikkeling gaat, hoeveel water het dorp binnendringt hangt af van technische randvoorwaarden als waterstand, bedijking enzovoort, van de maatschappelijke vraag en van het eigen initiatief van de huidige bewoners/landbezitters.

Cultuurhistorie als leidraad voor ontwikkeling biedt verschillende ontwerprichtingen. Deze flexibiliteit laat ruimte voor andere factoren in het ontwikkelingsproces zoals economie, techniek en maatschappelijke behoeften.

Met die actuele inbreng wordt cultuurhistorie een resultante van maatschappelijke processen op de lange termijn.

De Horstermeer laat zien dat Belvédère zich bij ontwikkeling wellicht ook moet richten op het behoud van cultuurhistorie als systeem. Het is tenslotte dit systeem, de manier van doen die uiteindelijk nieuw erfgoed oplevert. Er moet iets ontwikkeld worden dat wederom het behouden waard is.

de korrels van de plassen

Belvédère Bouwlocaties

Hoe cultuurhistorische waarden kunnen worden ingezet bij het bepalen van locaties voor ontwikkeling

Landschappelijke context

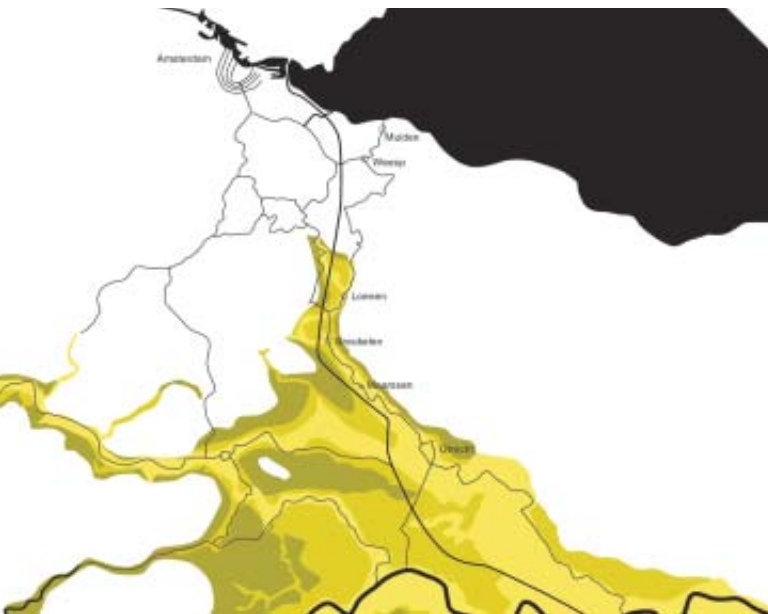
De familie van Veenrivieren waar de Vecht lid van is stroomt door verschillende ondergronden. Dit heeft mede geleid tot een verschil in ontwikkeling van de rivieren.

Het zuidelijke deel van de Vecht en het grootste deel van de Angstel maken deel uit van het stroomruggensysteem van de grote rivieren. Deze gronden zijn zandig en goed doorlatend. Hierdoor kon er altijd goed gefundeerd gebouwd worden en was de grond geschikt voor fruitteelt en rijke beplantingen. Het noordelijke deel van de Vecht en de Gein hebben lange tijd onder invloed van de toenmalige Zuiderzee gestaan. Er is hier zeeklei afgezet. Dit gebied kent grillige verkavelingsstructuren waarin nog steeds subtiele hoogteverschillen van oude kreekbeddingen zichtbaar zijn. De bodem is hier veel minder stabiel en bood minder draagkracht om te bouwen. De meeste andere rivieren in de omgeving lopen grotendeels door natte veengrond. De gronden zijn hier slap, waardoor bouwen moeilijker was en de gebouwen door verzakkingen duur in onderhoud waren.

Belangrijke factor in ontwikkeling was ook de functie van de rivier. De Vecht was in vroeger tijden een belangrijke handelsroute die van de Zuiderzee, via Amsterdam en Utrecht naar de Rijn (Duitsland) liep. Vooral hierdoor ontwikkelde de Vecht zich veel sterker dan de andere rivieren die een veel meer lokale transportfunctie hadden. De Amstel als uitloopgebied van de stad Amsterdam is in het noordelijk deel ook sterker ontwikkeld.

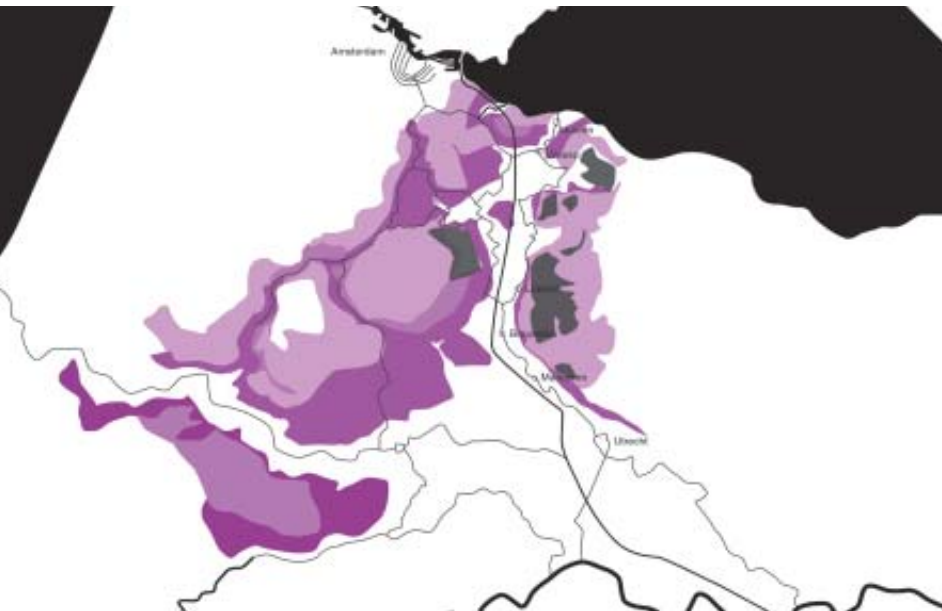
stroomruggen

zeeklei

veengronden

Rivierenfamilie

De Gaasp

De Bullewijk

De Amstel

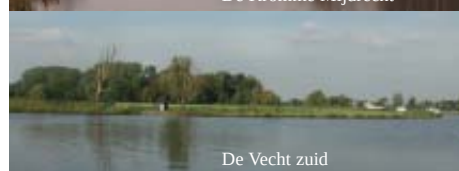
De Holendrecht

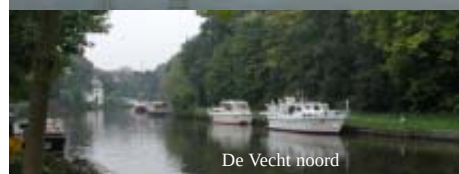
De Angstel

De Kromme Mijdrecht

De Vecht zuid

De Vecht noord

Elke veenrivier heeft zijn eigen samenstelling van korrels en daarmee een eigen identiteit.

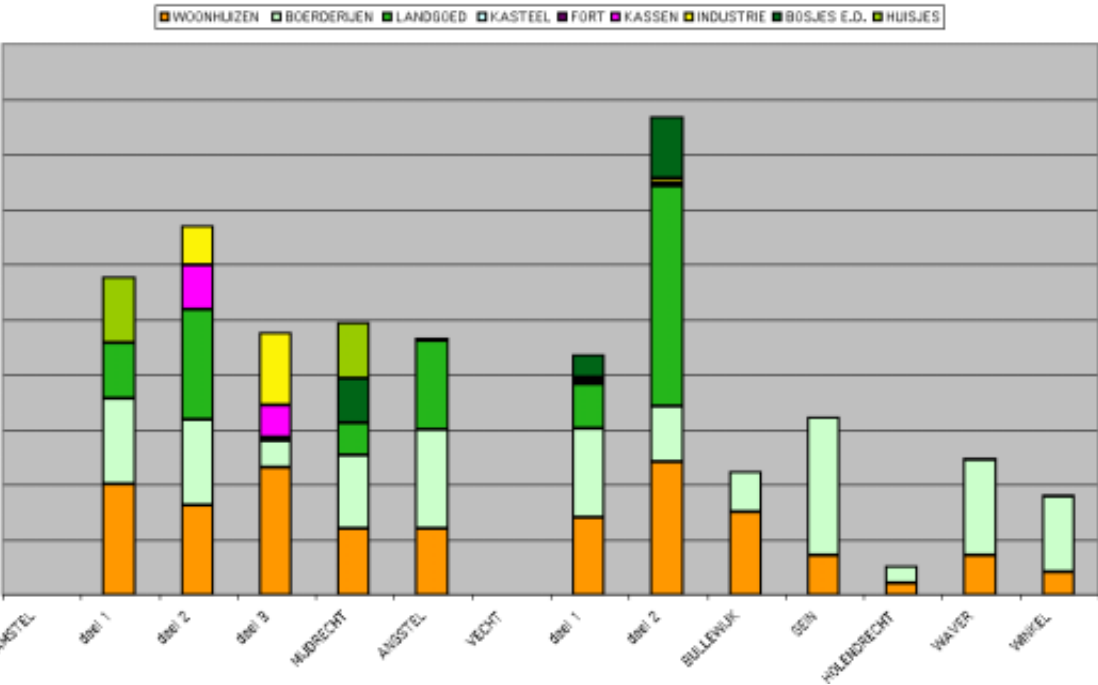
De Vecht is de meest groene, meest recreatieve, meest commerciële en vooral meest bewoonde rivier van de familie.

De Holendrecht is bijna helemaal leeg, de Waver en de Winkel zijn echte boeren-rivieren, heel open en met slechts een paar boerderijen en huizen, de Bullewijk is deels compact bebouwd. De Gein is lieflijk met veel mooie boerderijen en een geschiedenis van enkele buitens, de Gaasp heeft veel bedrijven. De Amstel lijkt in het noorden op de Vecht, is in het midden een echte woonhuizen rivier en in het zuiden een kassen en idustrierivier. De Kromme Mijdrecht is een dichte dromerige groene rivier, met veel kleine bosjes en beplantingen bij boerderijen. De Angstel is een gevarieerde rivier met bescheiden allure, een klein aantal sierlijke landhuizen, boerderijen en een heus kasteel met grote bosaanplant.

Als de Vecht een symfonie is, dan is de Angstel een symfonietta, de Gein een strijkkwartet en de Amstel een moderne opera in drie delen...

Korrelverhoudingen naar dichtheid

Belvédère Bouwlocaties

Alle veenrivieren waren in ontwikkeling en groeiden in hun eigen identiteit. Vanuit Belvédère kan deze draad weer opgepakt worden.

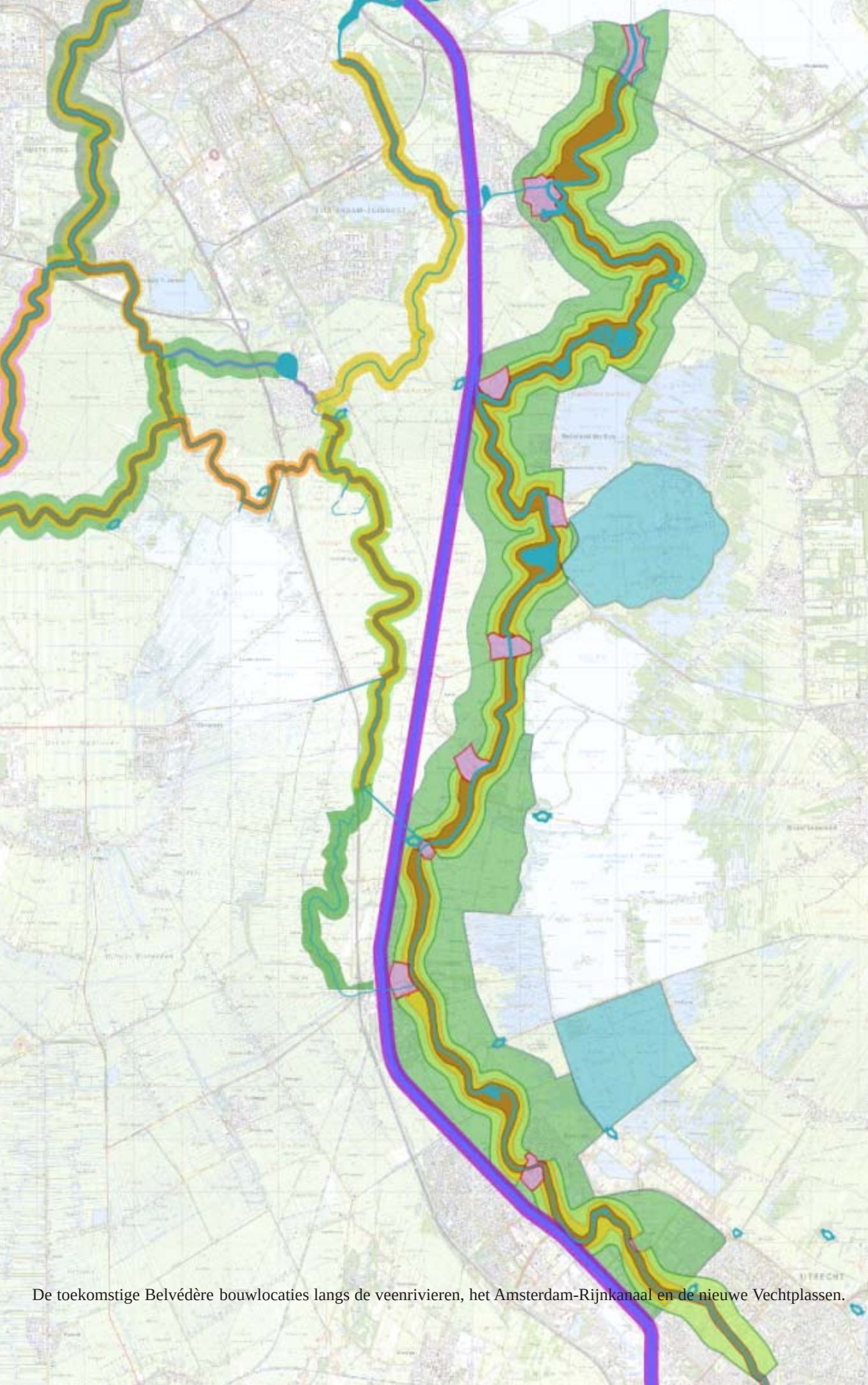
De regels voor ontwikkeling die voor de Vecht zijn opgesteld kunnen op maat gemaakt worden voor de andere veenrivieren. Het plan voor het Horstermeer kan een voorbeeld zijn voor andere doogmakerijen.

De rivieren en droogmakerijen samen hebben een enorme potentie om woningen te ontwikkelen die het cultureel erfgoed van de toekomst vormen. Het zijn de 'Belvédère Bouwlocaties' van het Vecht- en Plassengebied.

Ook het Amsterdam-Rijnkanaal past in die traditie. Het kanaal heeft vanuit zijn cultuurhistorische identiteit een grote potentie om als ruggegraat voor ontwikkeling te dienen. Het heeft in het watersysteem geen familie, maar is als hoofdvaarroute de moderne vervanger van de Vecht. Het kent net als de plassen een drastische ontwikkelingsdynamiek als gepland en gegraven project. Deze eigenzinnigheid biedt aanleidingen voor een bijzondere ontwikkeling in de toekomst. Het kanaal nodigt uit om langs het water grootschalig woonkorrels te bouwen in een continu ijzeren ritme. Het Amsterdam-Rijnkanaal is 'minimal music'.

Het open veenweide land tussen de veenrivieren heeft de laagste onontwikkelingsdynamiek van het hele gebied. Vanuit een Belvédère standpunt is het dan ook onbegrijpelijk om juist deze lege gebieden te vullen met woonwijken.

De toekomstige Belvédère bouwlocaties langs de veenrivieren, het Amsterdam-Rijnkanaal en de nieuwe Vechtplassen.

Colofon

De studie 'Belvédère bouwen' is een onderdeel van VechtVisie. VechtVisie is een integraal ontwerp van bouwstenen voor een ruimtelijke ontwikkeling van de Vechtstreek, die recht doet aan de cultuurhistorische waarde van dit gebied. De studie werd gemaakt in opdracht van de Vechtplassencommissie. Het Projectbureau Belvédère verstrekke een subsidie. VechtVisie bestaat uit:

9062624928

Belvédère bouwen Vecht- en Plassengebied

la4sale, Amsterdam 2002

Pepijn Godefroy en Marieke Timmermans m.m.v. Karen de Groot

(mail@la4sale.nl - www.la4sale.nl)

9062620035

Vecht Vademecum

Noël van Dooren, landschapsarchitect, Utrecht 2002

Noël van Dooren m.m.v. Karen de Groot

(nvd@knoware.nl)

De begeleiding van de studie was in handen van de Vechtplassencommissie:

werkgroep VechtVisie

Frans Cladder

Steven de Clercq

Jörn Copijn

Ed Cousin

Dick Mol

Luuc Mur

(vechtplassencommissie@hetnet.nl / info@vecht.nl)

© la4sale Amsterdam. Alles uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt, mits ongewijzigd en met bronvermelding.

De studies zijn ook te vinden op **www.vecht.nl**